

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví

Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Hana Topinková

**Služby veřejných knihoven v České republice nevidomým a
slabozrakým**

Bakalářská práce

Praha 2008

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Radka Římanová

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Praze, 9. května 2008

.....
podpis studenta

Identifikační záznam

TOPINKOVÁ, Hana. *Služby veřejných knihoven v České republice nevidomým a slabozrakým [Services of Public Libraries in the Czech Republic for Visually Disabled]*. Praha, 2008. 46 s, VIII s příl. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Radka Římanová.

Abstrakt

Bakalářská práce je věnována tématu zrakově postižených uživatelů knihoven v České republice. První kapitola uvádí čtenáře do problematiky zrakově postižených obecně. Zabývá se klasifikací zrakového postižení, vývojem slepeckého písma, vzděláváním nevidomých a způsoby zprostředkovávání informací zrakově postiženým. Dále je zde uveden nástin problematiky specializovaných knihoven pro nevidomé a slabozraké, včetně jejich vývoje v České republice i ve světě. Podrobněji je popsána Knihovna a tiskárna K.E. Macana a knihovna spolu s digitálním archivem Brailnet Plus. V souvislosti s tématem jsou v práci představena některá univerzitní centra pomoci handicapovaným studentům, která se stala moderními a perspektivními institucemi, umožňujícími zrakově postiženým novodobý přístup k informacím. Součástí práce jsou dva rozhovory s osobami uživatelsky či profesně zainteresovanými v problematice zrakově postižených a srovnání služeb veřejných knihoven, které spolupracují s Knihovnou a tiskárnou K.E. Macana.

Klíčová slova

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K.E.Macana, specializované knihovny, zrakově postižení uživatelé, služby veřejných knihoven, hybridní kniha, zvuková kniha, bodová kniha, slepecké písmo, počítačové laboratoře, univerzitní centra pomoci handicapovaným studentům

Obsah

PŘEDMLUVA.....	1
1 UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH.....	3
1.1 Zrakové postižení.....	3
1.2 Právo nevidomých na vzdělání – vznik a vývoj slepeckého písma.....	4
1.3 Problematika kódování informací pro zrakově postižené.....	7
2 PROBLEMATIKA KNIHOVEN PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ.....	10
2.1 První knihovny pro nevidomé u nás a ve světě.....	10
2.2 Současný systém knihoven pro nevidomé u nás.....	11
2.3 Bezbariérový přístup do knihoven pro osoby se zrakovým postižením	
13	
3 SPECIALIZOVANÉ KNIHOVNY PRO NEVIDOMÉ A SLABOZRAKÉ.....	15
3.1 Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana.....	15
3.1.1 Karel Emanuel Macan (1858 - 1925).....	15
3.1.2 Legislativní ustanovení týkající se provozu knihovny.....	16
3.1.3 Činnost knihovny.....	17
3.1.4 Fond knihovny.....	18
3.1.5 Služby knihovny.....	19
3.2 Knihovna a souborný archiv Brailnet Plus.....	20
3.2.1 Fond knihovny.....	21
4 SPECIALIZOVANÁ CENTRA A KNIHOVNY PŘI UNIVERZITÁCH ČR.....	23
4.1 Laboratoř Carolina	23
4.2 Centrum pro podporu samostatného studia TEREZA.....	24
4.3 Centrum pomoci handicapovaným Univerzity Palackého.....	25
4.4 Tyflopeditický kabinet Pedagogické fakulty UHK.....	25
5 SLUŽBY VEŘEJNÝCH KNIHOVEN ZRAKOVĚ POSTIŽENÝM.....	27
6 PRAKTICKÁ ČÁST.....	29
6.1 Rozhovor se správcem systému laboratoře Carolina.....	29
6.2 Rozhovor s uživatelkou Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana	
33	
7 ZÁVĚR	38
SEZNAM CITACÍ POUŽITÉ LITERATURY.....	40
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	42
SEZNAM TABULEK.....	42
SEZNAM GRAFŮ.....	42
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	43
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	I

Předmluva

K volbě tématu služeb veřejných knihoven zrakově postiženým mě vedly některé mé zkušenosti s touto problematikou. Mnozí lidé z mého blízkého okolí trpí určitou formou (těžkého) zrakového postižení, jež je limitujícím faktorem v jejich životech.

Cílem této bakalářské práce je přehled knihovnických služeb pro zrakově postižené uživatele v České republice a představení některých typů institucí, které zde tyto služby poskytují. Dále se práce pokouší stručně uvést základní problematiku zrakově postižených a problematiku zprostředkovávání informací takto postiženým osobám obecně.

Součástí práce jsou textové výstupy dvou řízených rozhovorů, které jsem uskutečnila během svých návštěv v některých z popisovaných institucí. Konkrétně jde o uživatelku Knihovny a tiskárny K. E. Macana v Praze a správce sítě laboratoře Carolina při MFF UK v Praze.

Během psaní bakalářské práce došlo z organizačních důvodů ke změně vedoucího práce. Zadání, které bylo formulováno již v roce 2006, bylo definováno jako popis vývoje a přehled činnosti Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana v Praze a přehled práce spolupracujících knihoven České republiky v této oblasti. V průběhu tvorby samotného textu jsem však objevila nové a velmi zajímavé skutečnosti, např. že knihovní služby nevidomým uživatelům neposkytují pouze veřejné knihovny, ale i specializované počítačové laboratoře a centra pomoci handicapovaným studentům na vysokých školách. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla práci rozšířit i o popis dalších institucí a služeb.

Nejen ve fázi informační přípravy práce jsem objevovala aktuálnější a relevantnější informační zdroje, a proto jsem původně uvedenou doporučenou literaturu použila s výraznými obměnami.

Ráda bych touto cestou poděkovala paní doktorce Radce Římanové za mnohé konzultace, které mi během psaní této práce vždy velmi ochotně poskytla, za její podnětné připomínky týkající se tématu a především za všechny cenné rady, které mi díky svým zkušenostem mohla dát. Dále bych chtěla poděkovat jmenovitě paní doktorce Lidmile Vášové za její ochotu ujmout se mnou zvoleného tématu, panu Lukáši Turkovi a paní Heleně Gaštanové za jejich čas pro poskytnutí rozhovoru, Ondřejovi Voců za inspirativní komentáře a poznámky textu práce a v neposlední

řadě mé rodině a mému příteli, který se mnou celou tu strastiplnou cestu od začátku až do konce s nekonečnou trpělivostí prošel.

1 Uvedení do problematiky zrakově postižených

Přesné statistiky počtu všech zdravotně postižených v České republice zatím neexistují a každá oficiální zpráva na toto téma, nevyjímaje zprávy *Vládního výboru pro zdravotně postižené občany*, se ve svém úvodu zmiňuje o statistické nepostižitelnosti daného jevu. Český *Národní plán pomoci zdravotně postiženým občanům* využívá již velmi zastaralé odhady, které byly pro vládu vypracovány v roce 1992 ve *Zprávě o situaci zdravotně postižených*. Jako druhá, ne však o moc přesnější varianta se nabízí možnost, odhadnout tyto počty na základě statistik provedených v jiných zemích, které jsou životní úrovní či složením obyvatelstva podobné České republice [Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky, 2007].

Obecně se uvádí, že zdravotně postižených osob je přibližně 10 % populace. V České republice se tedy jedná zhruba o 1,000,000 občanů s určitým zdravotním postižením. Použijeme-li švédských údajů, které přepočítáme na populaci ČR a zvýšíme o 20% jako korekční faktor respektující rozdíly v životním prostředí a způsobu života mezi Švédskem a ČR, vyjde nám počet zhruba 60 000 zrakově postižených osob, z toho 3 000 – 4 500 zcela nevidomých. To je procentuelně 0,6% zrakově postižených, přičemž 0,03% – 0,045% je zcela nevidomých [Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky, 2007].

Tyto, i když pouze odhadem stanovené, hodnoty myslím samy o sobě vypovídají o důležitosti tématu zrakově postižených v České republice.

1.1 Zrakové postižení

Viděním rozumíme schopnost zrakově vnímat, rozlišovat a představovat si prostředí. Rozlišujeme *vidění centrální* a *vidění periferní*. Centrálním viděním vnímáme především detaily a barvy. Vidění periferní naopak umožňuje vnímat prostor a orientovat se v něm. Vidění je velice složitý proces, na němž se kromě oka a nervových drah významnou měrou podílí i mozek, který veškeré signály zpracovává ve výsledný zrakový vjem [Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky, 2007].

Zrakově postižení lidé, neboli *osoby se zrakovým postižením*, jsou lidé s různými stupni snížení zrakových schopností, u nichž poškození zraku ve větší míře ovlivňuje (resp. omezuje) činnosti běžného života – tzn. týkají se jich častá omezení v přístupu k informacím, v prostorové orientaci a samostatném pohybu, v pracovním uplatnění a v různých dalších společenských oblastech. Někdy též hovoříme o skupině

lidí *těžce zrakově postižených*. Tuto skupinu můžeme ještě dále dělit na *osoby nevidomé* a *osoby slabozraké* [Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky, 2007].

Rozlišujeme 5 kategorií zrakového postižení:

- kategorie 1: střední slabozrakost
- kategorie 2: silná slabozrakost
- kategorie 3: těžce slabý zrak
- kategorie 4: praktická nevidomost
- kategorie 5: úplná nevidomost

(*Poznámka:* Toto rozdělení je převzato z internetové stránky Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých České republiky (SONS), která uvádí jako zdroj Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR a Klasifikaci zrakového postižení podle Světové zdravotnické organizace (WHO). Tento zdrojový dokument se mi však bohužel nepodařilo získat, a proto není v práci citován v souladu s citačními normami.)

1.2 Právo nevidomých na vzdělání – vznik a vývoj slepeckého písma

Cesta k rovnoprávnému vzdělání nevidomých a slabozrakých, jejich právoplatnému začlenění do společnosti byla dlouhá a velmi klikatá.

Mezi jedním z nejstarších „práv“ společnosti bylo právo zbavování se všech těžce tělesně i duševně postižených lidí, včetně malých dětí, a to přímo jejich fyzickou likvidací. Prvním krokem v péči o nevidomé byla tedy snaha o jejich pouhé přežití. Později se rozšířila o jakési právo na zařazení se v rámci společnosti. Nejdříve se jednalo spíše o jednotlivce, pocházející z vyšších a především bohatších vrstev, nikoliv však o plošné přijetí. Chudí nevidomí byli povětšinou zanecháni svému osudu, nejčastěji v podobě žebráků. Někteří se však ve společnosti uplatnili jako potulní pěvci, hudebníci či vypravěči (například známý chorvatský „guslar“ *O. J. Karadžič*).

O, jistým způsobem, masovější pomoc se ve středověku postarala římskokatolická církev. Pomoc ovšem spočívala pouze v umístění nevidomých do klášterních azylů, kde museli celý den trávit nekonečnými modlitbami na důkaz vděku. O jejich vzdělávání a zrovnoprávnění tedy nemohla být řeč. Vzdělání, včetně pouhého čtení a psaní, bylo výsadou privilegovaných, a proto výchova nevidomých k němu nebyla zcela žádoucí [SMÝKAL, 1994, s. 7-12].

Za zmínku jistě stojí některé individuální pokusy samotných nevidomých o vytvoření svého soukromého „písma“ či určitých pomůcek k označování a

rozeznávání potřebných věcí. Například lidový léčitel **Jakob z Netry** si pomocí speciálně vyřezávaných kolíčků, které plnily funkci zátek, označoval své lahvičky s jednotlivými léky (viz Příloha obr.č.1). Hudební skladatelka a klavíristka **Marie Terezie von Paradis** si zapisovala své záznamy a skladby do hedvábné podušky pomocí špendlíků s kulatými hlavičkami. Mladá šlechtična **von Bina** si nechala vytvořit lístečky s jednotlivými písmeny, které byly uloženy v určitém pořadí v malých přihrádkách a ty pomocí jehly s nití navlékala a tím vytvářela dopisy pro své přítelkyně [SMÝKAL, 1994, s. 14, 20].

Velký zlom ve vzdělávání nevidomých nastal založením **Akademie slepých hudebníků a básníků** v Palermu roku 1661. Dalším významným krokem byl vznik prvního výchovného a vzdělávacího ústavu pro nevidomé v Paříži v roce 1784. V důsledku toho začínají vznikat první významnější pokusy o vytvoření písma pro nevidomé. Šlo především o různé přepisy běžného písma, vznikaly však i systémy, založené na speciálních znacích. [SMÝKAL, 1994, s.12].

Z hlediska vývoje slepeckého písma rozeznáváme podle Smýkala [SMÝKAL, 1994, s. 33] dva hlavní typy písem, které můžeme dále dělit do dalších podtypů:

1) písma liniová:

- a) *tesaná*
- b) *vyřezávaná*
- c) *rytá do vosku*
- d) *psaná hustým inkoustem*
- e) *reliéfní liniová:*
 - I) *latinky*
 - II) *speciální znaky*

2) písma bodová:

- a) *propichovaná*
- b) *perličková*
- c) *pomocí shluku bodů*
- d) *6-12 bodová*

3) písma kombinovaná

4) písma trojrozměrná

Z hlavních tvůrců slepeckých písem bych ráda podrobněji zmínila F. L. Terzu, V. Haüye, Ch. Barbiera a samozřejmě L. Brailla.

Italský mnich **Francesco Lana Terzi (1631-1687)** ve svém díle **Prodomo** popisuje vznik a způsoby vytváření speciálních a tajných písem, kde mimo jiné zmiňuje též uzlové písmo - **Kipu (Chipos)**, sloužící původně k vojenským účelům (viz Příloha obr. č. 2). Toto písmo ho pravděpodobně inspirovalo k vytvoření vlastního systému písma pro nevidomé (viz Příloha obr. č. 3). Svě písmo kombinoval z linií a bodů, přičemž při tvorbě bodů vycházel právě z poloh uzlů umístěných na šňůrce. Šlo o kombinace reliéfních bodů izolovaných dvěma až čtyřmi geometricky uspořádanými liniemi, kdy počet bodů odpovídal pořadí písmene, které vycházelo z původní sítě vytvořené pro tento systém.

Velice důležitým faktorem relativního úspěchu tohoto písma byl fakt, že ho nevidomí mohli nejen číst, ale že jím zároveň pomocí speciálních nástrojů a pomůcek mohli i psát. Kritika se ozývala spíše ze stran vidících, kteří se museli s písmem zdlouhavě učit zacházet. Převratným krokem bylo též Terziho uvědomění si, že pro čtení hmatem jsou nutné body, které podporují vzruchy hmatových tělísek na bříšku prstu, zatímco pro čtení zrakem je nutná linie, která přesně vykresluje tvar písmene [SMÝKAL, 1994, s. 15, 16].

Takzvaný „otec a apoštol slepých“ **Valentin Haüy (1745-1822)**, se zasloužil o založení již zmiňovaného výchovně vzdělávacího ústavu pro nevidomé (viz Příloha obr. č. 4). Zde se také s pomocí pařížského tiskaře **J. M. Moreaua** snažil vytvořit vlastní slepecké písmo, určené pro potřeby klientů ústavu. Podle Moreauova nákresu vytvořil V. Haüy tzv. **reliéfní latinku**, kdy využil velká i malá písmena běžné psací latinky. Písmena však byla zbytečně moc velká a Haüy po čase musel upravit jak jejich velikost, tak i tvary některých písmen. Vzhledem k vysoké nákladnosti tisku se pokusil vytvořit tzv. **zkratkopis**, jehož úkolem bylo především ušetřit papír. Princip zkratkopisu spočíval v umístování teček a čárek nad či pod písmena. Tento systém však velikostně zdaleka přesahoval možnost vnímat písmo bříškem ukazováčku, a proto bylo velmi obtížně čitelné [SMÝKAL, 1994, s. 18].

Francouzský důstojník ve výslužbě **Charles Barbier de la Serra (1767-1841)**, původně se zabývající telegrafií, vytvořil v roce 1815 první skutečně bodové písmo. K vytvoření slepeckého písma ho inspirovalo jeho původní tajné písmo, které bylo vytvořeno pro vojenské účely. Šlo o tzv. **noční písmo (skotografie)**, které bylo možné číst i psát v zákopech za úplné tmy. Barbierův systém slepeckého písma byl dvanáctibodový – dva vertikální sloupce vedle sebe, tvořené každý šesti body pod sebou (viz Příloha obr.č.5). Šířka znaku potřebám nevidomých zcela vyhovovala, výška však nikoliv. Dalším nedostatkem byl fakt, že se nejednalo o běžná písmena

abecedy, nýbrž o znaky fonetické výslovnosti francouzského jazyka. Špatnou čitelnost svého písma uznal později i sám Barbier a snažil se jej ještě několikrát přepracovat [SMÝKAL, 1994, s. 36, 37].

Barbierovo písmo velice zaujalo mladé žáky ústavu, kteří se snažili tento systém ještě více upravovat podle svých potřeb. Mezi nimi byl i tvůrce ve světě nejznámějšího a nejvíce užívaného slepeckého, tedy tzv. Braillova bodového písma, **Louis Braille (1809-1852)** (viz Příloha obr. č. 6).

Písmena tohoto systému jsou, jak je tomu i u systému Barbierova, tvořena dvěma vertikálními sloupci (viz Příloha obr. č. 7). Jejich výšku však tvoří pouze tři body, které zhruba odpovídají „akčnímu radiu“ hmatových tělísek na bříšku ukazováčku dospělého člověka. Systém je navíc skutečnou abecedou a je tedy použitelný v podstatě pro všechny světové jazyky a znakové sady (viz Příloha obr. č. 8, 9, 10). Navíc je jím možné zapisovat i např. matematické znaky či hudební notace. Haúyeho problém šetření papíru při tisku později vyřešil Braille spolu se svým spolužákem Fournierem meziřádkovým psaním po obou stranách listu. [SMÝKAL, 1994, s. 37-39]

1.3 Problematika kódování informací pro zrakově postižené

Aby mohla být požadovaná informace lidským mozkiem správně přijata a zpracována, musí být především smyslově dobře vnímatelná. Hlavními smysly, užívanými lidmi při procesu komunikace informací, jsou zrak, sluch a hmat, přičemž první dva zmíněné smysly jsou u zdravého člověka pro příjem a zpracovávání přijatých informací nejdůležitější [STODOLA, 2007a]. Hmat můžeme v tomto případě označit pouze za smysl pomocný, který má spíše funkci doplňující.

Jinak tomu je však u osob s nějakým smyslovým postižením. Zde hraje důležitou roli volba alternativního způsobu kódování informací, které umožní zdravým smyslům nahradit vjemy smyslu poškozeného (defektního) či zcela nefunkčního. V případě osob se zrakovým postižením je nutno nahradit kód vizuální kódem auditivním, haptickým či kombinací jich obou, za pomoci hlasového syntetizátoru a hmatového displeje [STODOLA, 2007a].

Díky stále novým moderním technologiím, jež mohou zachycovat lidský hlas v jeho přirozené podobě, není již v současné době problém převádět informace, které byly původně zaznamenané ve formě psaného textu, do podoby auditivní ve formě zvukových nahrávek. Tyto nahrávky je pak možné uchovávat na různých typech zvukových nosičů pro možnost jejich opakovaného použití. Při volbě substituce kódu

vizuálního kódem auditivním se v podstatě jedná o jakýsi návrat k prapůvodnímu způsobu komunikace informací, kdy naopak písmo ještě nesubstitovalo mluvené slovo [STODOLA, 2007].

Nevýhodou mluveného slova je, že je většinou doprovázeno dalšími, tzv. *pomocnými kódy*, které jsou však opět vnímatelné pouze vizuálně popřípadě sluchem.

Jedná se o:

- tzv. **symboly**, které mohou mluvené slovo doprovázet či dokonce jej zcela nahradit (například zdvižený palec pravé ruky jako symbol kladné reakce místo užití pochvalných slov dobře, správně apod.)
- tzv. **regulátory**, které usměrňují a řídí komunikaci (například snižování tempa řeči apod.)
- tzv. **ilustrátory**, které doplňují mluvenou řeč (například gesta rukou, tělesný postoj či mimika obličeje)
- tzv. **adaptéry**, které umožňují rozpoznávat emocionální zabarvení v komunikaci (například výška tónu hlasu, hlasitost apod.)

Dalším problémem mluveného slova je především jeho linearita, ne vždy přímá kontinuita a částečně také jeho nevratnost. Problém nevratnosti je sice určitým způsobem odbourán zaznamenáním a uložením na zvukový nosič, tím se však ztrácí určitá interaktivita v komunikaci daných informací [STODOLA, 2007].

V procesu převádění psaného textu na mluvené slovo narážíme ještě na další problém, a to, co dělat, je-li psaný text doprovázen nějakými obrazovými informacemi, jako jsou například kreslené ilustrace, tabulky, grafy apod. V tomto případě zatím bohužel neexistuje v podstatě žádný automatizovaný převod či popis, a to ani za pomoci počítačem řízeného syntetizátoru řeči či jiných moderních technologií.

Proto se nám naskytují dvě možnosti. Buď obrazovou informaci vyrobíme pomocí trojrozměrné reliéfní grafiky, což je vhodné použít především v případě obrázků a ilustrací, nebo ji v případě tabulek či grafů nevidomému co nejdříve popíšeme slovy.

Není však nutné podrobně popisovat každý grafický prvek, který se v textu nachází. Některé grafiky mohou plnit pouze funkci estetickou, a tudíž s sebou nenesou žádnou zásadní informaci, která by nevidomému mohla scházet a estetickou

stránku grafiky nevidomí bohužel ocenit nemůže. Dále není nutné popisovat každý drobný detail grafiky. I zde platí pravidlo, že méně je někdy více.

Pokud nevidomého zahrneme neadekvátním množstvím nepodstatných informací, výsledným efektem bude změt, která bude mít za následek špatné vyhodnocování příjemce informací. Právě proto je u zrakově postižených lidí důležité vystihnout veškeré důležité informace a rysy sdělení včetně transformace vizuálních prvků, aby si mohl dotyčný učinit co nejkompaktnější představu o popisované situaci.

Určitou nevýhodou haptické substituce je fakt, že hmat neumožňuje pojmoutí celku najednou, ale pouze po částech, a že vnímání hmatem je jak časově, tak i psychicky relativně dost náročné.

2 Problematika knihoven pro zrakově postižené

Tato kapitola se podrobněji zabývá vznikem a vývojem specializovaných knihoven pro zrakově postižené u nás a v některých ostatních zemích. Dále se věnuje současnému stavu knihoven na území České republiky včetně legislativních ustanovení týkajících se těchto institucí a rozdíly v jejich správě a organizaci. Zmíněna je též problematika bezbariérovosti pro vstup a další svobodný pohyb v prostorách knihovny.

2.1 První knihovny pro nevidomé u nás a ve světě

K procesu zrovnoprávnění nevidomých a možnosti jejich vzdělávání přispěly velkou měrou především specializované slepecké knihovny. První slepecké knihovny vznikaly při ústavech pro nevidomé. Ve většině případů s nimi byly zároveň zřizovány i slepecké tiskárny. Jejich provoz byl však podmíněn především spoluprací s filantropy. Zpočátku byly jejich fondy skromné, protože výroba knih byla velice pracná a nákladná.

Knihovny postupně vznikaly ve všech vyspělých zemích světa. Například roku 1876 v Cambridge, 1882 v Londýně, 1890 ve Vídni, 1904 v Hamburku, 1931 ve Washingtonu, 1955 v Moskvě apod. [SMÝKAL, 1994, s. 78-80].

Zřizování slepeckých knihoven a tiskáren na našem území je rovněž úzce spjato s existencí slepeckých ústavů. Fondy těchto knihoven zpočátku sloužily výhradně potřebám klientů samotných ústavů. Určitá část některých fondů se však později stala součástí fondu knihovny spolku „*Český slepecký tisk*“ [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. KTN – Historie, 2006].

Tento spolek byl zřízen po vzniku samostatného Československa roku 1918 a je považován za předchůdce dnešní *Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana*. Mezi hlavní cíle spolku patřila především osvěta, vzdělávání a šíření kultury mezi nevidomými na celém území tehdejšího Československého státu. Spolek nedostával od státu žádnou finanční pomoc, a proto tedy veškeré finanční prostředky musel získávat pořádáním různých společenských a dobročinných akcí [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. KTN – Historie, 2006].

Krátce po komunistickém převratu v roce 1948 byly zrušeny veškeré spolky sdružující zdravotně postižené a byly sdruženy do jediné organizace – „*Svazu československých invalidů*“. To se samozřejmě týkalo i spolku *Český slepecký tisk*, který tímto nadobro ukončil svou samostatnou činnost a pod svým pozdějším novým

názvem „*Slepecká tiskárna a knihovna*“ se přes veškeré překážky, především ze strany komunistické vlády, snažil i nadále pomáhat nevidomým a slabozrakým v jejich právoplatném začlenění se do společnosti.

Po revoluci v roce 1989 se Svaz československých invalidů rozpadl. Knihovnu s tiskárnou převzalo Ministerstvo kultury a prohlásilo ji za národní kulturně-osvětovou instituci pro nevidomé a to pod novým názvem „*Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana*“ [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. KTN – Historie, 2006].

2.2 Současný systém knihoven pro nevidomé u nás

Dle § 4 odst. 5 tzv. *Knihovního zákona* knihovna realizuje právo občana na svobodný a rovný přístup k informacím a tím naplňuje čl. 17 odst. 4 *Listiny základních práv a svobod*. Činnost knihovny dále navazuje na čl. 17 odst. 5 a na zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

Činností knihoven pro zrakově postižené se dále dotýkají tyto právní předpisy: vyhláška Ministerstva kultury č. 88/2002 Sb., k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb; zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů; zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých zákonů; zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění zákona č. 356/1999 Sb. a zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů.

V České republice zatím nebyla oficiálně vydána žádná metodika či doporučení, která by určovala, jak specializované knihovny pro zrakově postižené budovat a následně spravovat.

Určité odlišnosti od správy běžných knihoven jsou zřejmé a povětšinou vyplývají ze specializace knihovny. Jejich hlavní úkol je však stejný, a to získávat, zpracovávat, uchovávat a zprostředkovávat dokumenty (informace) svým uživatelům.

Akviziční činnost knihoven pro zrakově postižené do jisté míry splynula s činností publikační či vydavatelskou. Důvodem je fakt, že se nově získané dokumenty musí přizpůsobit možnostem zrakově postižených, což v podstatě znamená vytvoření zcela nového vydání dokumentu [STODOLA, 2007].

Adaptace dokumentu, který je primárně určen pro vnímání zrakem, je realizována dvěma možnými způsoby (viz. kapitola 1.3). Buď převodem z kódu

vizuálního do kódu hmatového (haptického), nebo do kódu vnímatelného sluchem (auditivního).

Pomocí nových technologií se v poslední době naskytuje také možnost propojení obou kódů zároveň, čímž vzniká určitý typ hybridní knihy. Odečítač obrazovky pomocí hlasového syntetizátoru odečítá text z elektronického dokumentu, zatímco hmatový displej či tzv. **Braillový řádek** (viz Příloha obr. č. 11) umožňuje současně výstup v bodovém písmu.

Aby mohl být takovýto dokument vydán, je třeba nejdříve získat elektronickou verzi dokumentu původního, z které pak vznikají nově upravená vydání. Získání této verze je možné v podstatě pouze dvěma způsoby. Buď přímo od nakladatele, nebo neskenováním již vytištěného dokumentu. Skenování dokumentů je bohužel jak časově tak i finančně velmi náročné. Vzhledem k tomu, že v ČR není legislativně zakotvena povinnost nakladatelů odevzdávat elektronické verze jimi vydávaných knih k těmto účelům, je v podstatě jediným možným způsobem, jak takovou verzi získat. Světlou výjimkou se stala Masarykova univerzita v Brně, jejíž rektor vydal nařízení, díky němuž získává Knihovna a tiskárna K. E. Macana povinný výtisk všech publikací, které univerzita v současnosti vydává, a to právě v elektronické verzi [STODOLA, 2007].

Jedním z dalších zásadních problémů, se kterým se slabozrací a nevidomí uživatelé potýkají, je nejednotnost ve zpracovávání a úpravě těchto elektronických verzí. V ČR zatím není stanoven jednotný a standardizovaný způsob, jak elektronické dokumenty upravovat. Uživatel se tak může setkat s různou kvalitou a různými formáty zpracování, které nemusí být vždy kompatibilní s technickým vybavením uživatelského počítače [STODOLA, 2007].

Nejvhodnějším a nejvyužívanějším formátem se v současnosti stal dokument ve formátu „doc“ (určený pro aplikaci MS Word), a to především pro jeho velkou rozšířenost a konvertibilitu. Dalším důvodem je, že využívá mezinárodní kódování „Unicode“, pomocí kterého lze text zaznamenat a zpětně rozeznat téměř v jakékoliv světové znakové sadě. [STODOLA, 2007]

Knihovny pro zrakově postižené jsou ve většině případů knihovnami hybridními, protože jejich fond běžně obsahuje jak dokumenty fyzické, tak dokumenty digitální, které jsou uchovávány dvojím způsobem. Elektronické a digitální dokumenty jsou ukládány virtuálně jako data na serverech, kdežto dokumenty na fyzických nosičích, jako jsou hmatové knihy či zvukové knihy na CD apod., jsou ukládány fyzicky ve skladech a depozitářích [STODOLA, 2007].

Svůj fond ve většině případů tyto knihovny zpracovávají pomocí vlastních softwarových aplikací, a to bez jakéhokoliv dodržování alespoň základních mezinárodních knihovnických standardů a pravidel pro katalogizaci, jako jsou ISBD či AACR2R. Z tohoto důvodu jsou katalogy navzájem zcela nekompatibilní a nelze proto vytvořit jejich souborný katalog či jednotnou bránu, která by zrakově postiženým uživatelům ulehčila orientaci a vyhledávání [STODOLA, 2007].

2.3 Bezbariérový přístup do knihoven pro osoby se zrakovým postižením

Aby nevidomý člověk byl schopen samostatného a především bezpečného pohybu bez průvodce, musí nejprve projít speciálním školením, kurzy mobility a prostorové orientace. Musí si osvojit techniky používání kompenzačních pomůcek, jako jsou například bílá vodící hůl či hlasový majáček (viz Příloha obr. č. 12a, 12b). I přes toto osvojení je však pohyb v prostoru stále velmi obtížný.

Nepsanou, avšak řekla bych, že určitou morální povinností všech veřejných institucí, ke kterým se samozřejmě řadí i veřejné knihovny, by měla být snaha o ulehčení pohybu a orientace nevidomých pomocí různých hmatových a hlasových navigací. Proto bych zde ráda zmínila několik tipů a zásad pro bezbariérový přístup do knihoven.

U vchodu do knihovny (či jakékoliv jiné veřejné budovy) by měl být umístěn již výše zmiňovaný **digitální hlasový majáček** (DHM) s možností dálkového ovládnutí pomocí speciální vysílačky povelů, kterou má nevidomý instalovanou buď v horní části bílé hole, nebo ji nosí s sebou ve formě malé příruční krabičky. Majáček ohlašuje trylek a název objektu popřípadě i popis interiéru. Na území České republiky je v současnosti nainstalováno a provozováno více než 3000 stacionárních majáčků a asi 3500 majáčků v prostředcích hromadné dopravy.

Vhodnou pomůckou pro orientaci po neznámé trase je tzv. **reliéfní plánec**. Jde o určitý typ hmatem čitelné mapky, kde mohou být zakresleny důležité orientační body či celé trasy, doplněné popisky v Braillově bodovém písmu. Lze jej samozřejmě použít i pro popis interiérů budov.

Pro pohyb uvnitř budovy je důležité vytvoření určité kontinuální vodící linie. Ta může být speciálně vytvořena, jako jsou rýhy či naopak vystouplé body na podlaze, nebo ji může tvořit přirozená součást interiéru, například vnitřní stěny apod. U vchodových dveří je vhodné zvenku vyvěsit úřední hodiny a důležité kontakty na kovovou tabulku psanou v Braillově bodovém písmu.

Pro slabozraké osoby je velmi důležité vizuálně výrazné a kontrastní značení. To by mělo být především na prvním a posledním schodu hlavního schodiště, ale i u vchodu a východu z budovy a na všech ostatních důležitých místech. Nápis by měly být psány dostatečně velkým a především bezpatkovým typem písma.

Při jakékoliv, třeba jen dočasné změně, která vytvoří překážku v obvyklém pohybu uvnitř objektu, by měla knihovna zajistit asistenční službu, která tuto překážku uživateli pomůže překonat. Pracovník asistenční služby by měl být řádně vyškolen, aby jeho pomoc byla smysluplná a především z lidského hlediska důstojná.

Stavebně-technické požadavky na stavby a rekonstrukce staveb z hlediska jejich užívání zrakově postiženými osobami upravuje stavební zákon a jeho další prováděcí předpisy. Zejména pak vyhláška č. 369/2001 Sb.

3 Specializované knihovny pro nevidomé a slabozraké

V této kapitole jsou podrobněji představeny dva důležité reprezentanty českých specializovaných knihoven pro zrakově postižené. Jedná se o *Knihovnu a tiskárnu pro nevidomé K. E. Macana v Praze* jako představitele klasické kamenné knihovny se speciálním zaměřením a dále o digitální archiv a knihovnu *Brailnet Plus* jako zástupce novodobého typu knihoven pro zrakově postižené.

3.1 Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana

3.1.1 Karel Emanuel Macan (1858 - 1925)

Hudebník, skladatel, učitel, knihovník, propagátor esperanta, bojovník za práva nevidomých a především zakladatel pozdější slepecké knihovny a tiskárny v Praze, **Karel Emanuel Macan**, (viz Příloha obr. č. 13) se narodil 25. prosince roku 1858 v Pardubicích v rodině železničního stavitele.

Již kolem dvanáctého roku života nastaly jeho první potíže se zrakem, které se bohužel i nadále zhoršovaly. Během svého vysokoškolského studia v Praze postupně začal o zrak přicházet, až zcela oslepl. Z hluboké vnitřní krize, která nastala po celkové ztrátě zraku, mu pomohla především hudba, ke které měl velmi vřelý vztah již od útlého dětství. Rozhodl se proto studovat na soukromé varhanické škole a později byl přijat i na pražskou konzervatoř.

Díky svému handicapu na vlastní kůži poznával nerovné postavení nevidomých v tehdejší společnosti a začal se těmito otázkami podrobněji zabývat. Jeho aktivity byly zaměřeny především na oblast kultury a vzdělávání nevidomých. Zasloužil se například o šíření esperanta mezi nevidomými a v Čechách vůbec. Jeho zásluhou se v roce 1921 uskutečnil v Praze vůbec první mezinárodní sjezd nevidomých esperantistů.

Počátkem devadesátých let 19. století se stal učitelem v Klárově zaopatřovacím a zaměstnávacím ústavu pro nevidomé, kde spravoval též místní knihovnu. Tu během svého působení rozšířil žánrově i tématicky do té míry, že se její fond mohl stát jádrem pozdější veřejné knihovny pro nevidomé, kterou zřídil v rámci již výše zmiňovaného spolku „**Český slepecký tisk**“. V roce 1917 začal pod jeho vedením vycházet časopis pro nevidomé pod názvem **Zora**, který v podstatě ve stejné podobě existuje dodnes.

Ve stejném roce se Macan rozhodl sbírat české knihy ručně opsané do Braillova písma. Zorganizoval též několik rozsáhlých „opisovacích akcí“, během

kterých i on sám několik knih opsal a později věnoval knihovně. Veřejnosti se knihovna otevřela přibližně kolem roku 1921, oficiálně však až v roce 1923.

Dobrá čitelnost Braillova písma ho fascinovala natolik, že se stal i jeho dílčím reformátorem. Upravil některé znaky tak, aby se jimi dala čitelně zaznamenávat hudební notace, kterou pak užíval i pro své klavírní kompozice. Díky tomu mohl po sobě zanechat 207 hudebních skladeb, 178 písní a 25 instrumentálních děl pro budoucí generace.

Karel Emanuel Macan zemřel přirozenou smrtí 6. února 1925 v Praze.

(Poznámka: Výše uvedený životopis Karla Emanuela Macana je kompilátem sestaveným z několika zdrojů, které jsou dále uvedeny v seznamu citací použité literatury v závěrečném oddílu této práce. Konkrétně se jedná o webovou stránku Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana, českou verzi internetové encyklopedie Wikipedia, časopis Biblio a knihu J. Smýkala - Pohled do dějin slepeckého písma)

3.1.2 Legislativní ustanovení týkající se provozu knihovny

Jak již bylo řečeno výše, zřizovatelem Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana je Ministerstvo kultury České republiky

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana byla zřízena dne 1. 1. 1991 na základě *zřizovací listiny Ministerstva kultury č. j. 14264/90-I/KK* ze dne 18. 12. 1990 jako rozpočtová organizace MK ČR a od 1. 1. 1993 byla změněna na příspěvkovou organizaci MK ČR, jejíž činnost je upravena *statutem ze dne 25. 2. 2002, č.j. 2604/2002* [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 2].

Protože se jedná o organizaci se specifickým zaměřením, charakter práce i služby čtenářům jsou v porovnání s veřejnými knihovnami poněkud odlišné.

Činnost knihovny a tiskárny K. E. Macana upravuje tzv. **Knihovní zákon** neboli *Zákon č. 257 ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb*.

Tento zákon upravuje systém knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby a podmínky jejich provozování a zároveň se nevztahuje na knihovny provozované na základě živnostenského oprávnění [Česko, Zákon 257/2001, §1].

V zákoně se rozumí knihovnou zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem lidem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby vymezené tímto zákonem, a které je zapsáno v evidenci knihoven [Česko, Zákon 257/2001, §2].

Systém knihoven tvoří Národní knihovna České republiky, *Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana*, Moravská zemská knihovna v Brně, krajské knihovny zřízené příslušným orgánem kraje, základní knihovny zřízené příslušným orgánem obce a specializované knihovny [Česko, Zákon 257/2001, §3]. Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana je knihovnou s univerzálním knihovním fondem; trvale uchovává konzervační fond a historický fond [Česko, Zákon 257/2001, §10].

Zákon č. 257/2001 byl pozměněn a doplněn novým zákonem č. 341 ze dne 24. května 2006. Zároveň se k němu vztahují vyhlášky a to č. 46/2000 ze dne 22. února 2000 a č. 88/2002 ze dne 21. února 2002.

Pro provoz Knihovny a tiskárny K. E. Macana je též klíčovým legislativním dokumentem tzv. **Autorský zákon** neboli *Zákon č. 121 ze dne 7. dubna 2000 o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů*, v němž je knihovně a tiskárně udělena výjimka.

3.1.3 Činnost knihovny

Posláním knihovny je především zpřístupňovat nevidomým a slabozrakým občanům informace kulturní a umělecké hodnoty prostřednictvím Braillova slepeckého písma, zvukových nahrávek, reliéfní grafiky a pro majitele PC i zprostředkováváním digitálních textů [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 5].

Knihovna dle stanov doplňuje, zpracovává, ochraňuje, zpřístupňuje a uchovává univerzální knihovní fond a na jeho základě doplňuje, zpracovává, ochraňuje, zpřístupňuje a trvale uchovává též konzervační fond. Výběrově doplňuje, zpracovává, ochraňuje, zpřístupňuje a uchovává specializované fondy dalších knihovních dokumentů. Vydává zvukové publikace a tiskoviny v Braillově a zvětšeném písmu, vydává a rozšiřuje periodický tisk a neperiodické publikace, tematicky související s účelem zřízení a činností knihovny, digitalizuje texty pro potřeby zrakově postižených občanů a poskytuje kulturní služby zrakově postiženým studentům, hudebníkům a dalším zájmovým skupinám.

Dále vyrábí tiskoviny v Braillově písmu a reliéfní grafiku, pořizuje a rozšiřuje zvukové záznamy, poskytuje, prodává a distribuuje výrobky zrakově postiženým občanům a poskytuje informační služby související s předmětem své činnosti. Bezúplatně zhotovuje tiskové rozmnoženiny pro vlastní potřebu. Za úhradu vynaložených nákladů zhotovuje tiskové rozmnoženiny související s poskytováním veřejných knihovnických a informačních služeb. Zajišťuje kulturní, výchovné,

vzdělávací činnosti a přednáškovou činnost za účelem prezentace svých knihovních fondů, služeb a společenského významu [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 4].

Skupinová skladba uživatelů knihovny je velmi pestrá a různorodá. Tvoří ji lidé různých věkových kategorií, od těch nejmenších dětí, přes studenty středních a vysokých škol, až po seniory. Úroveň dosaženého vzdělání uživatelů je též různá, a jejich zrakové postižení v něm nehraje až tak významnou roli.

Všechny tituly a knihovní dokumenty získává knihovna především prostřednictvím povinného výtisku, ale i pomocí vlastní výroby, koupě, darů a výměny, včetně mezinárodních výměn publikací v souladu s *Úmluvou o mezinárodní výměně publikací* a s *Úmluvou o mezinárodní výměně oficiálních publikací a vládních dokumentů mezi státy* [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 4].

O výběru zvukových dokumentů rozhoduje pětičlenná ediční komise, která je tvořena vedoucím úseku knihovny a tiskárny K. E. Macana v Praze, pracovníky spolupracujících knihoven města Brna, Plzně a Hradce Králové a zástupcem Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých.

3.1.4 Fond knihovny

Fond bodové knihovny je tvořen téměř 5.400 tituly, kde jsou obsaženy jak tištěné publikace, tak ruční přepisy a hudebniny. Konkrétně obsahuje 1.980 titulů knih, 3.021 titulů hudebnin a 292 titulů odborné literatury. 67 titulů je v esperantu. V digitální podobě, především na disketách, je pro uživatele knihovny k dispozici prozatím 440 titulů knih.

Fond zvukové knihovny je tvořen téměř 3.900 tituly. Je zde zahrnuta beletristická i populárně naučná literatura, odborná literatura pro studenty vysokých i středních škol, a učebnice pro integrované žáky základních škol. 44 titulů je ve formátu mp3 a dalších 40 titulů tvoří filmy obsahující odborný komentář. Celkový rozsah samotného fondu odborné literatury je 1.127 titulů. Pro čtenáře v osobních výpůjčkách disponuje knihovna 1.466 tituly hudby i mluveného slova na CD, 6 tituly na CD-ROM, 9 hybridními knihami, 2 videokazetami a 12 tituly na DVD [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 5-8].

Pro názornější ukázkou publikační činnosti a nárůst počtu titulů u obou fondů knihovny jsem vytvořila grafické znázornění (viz. Příloha graf č.1 a č. 2).

Knihovna samostatně vydává čtyři specializované časopisy. Jedná se o čtvrtletníky *Malý křížovkářský časopis*, *Záškolák* a *Literární pohledy a Ligilo*. S pomocí dalších institucí, jako jsou občanské sdružení pro hluchoslepé LORM a Sjednocená organizace slabozrakých a nevidomých, vydává rovněž následující tituly: *Pražský informátor*, *Zora*, *Ema*, *Kontakty*, *Světluška*, *Hudebník*, *Svět příroda*, *Koření*, *Telefonista*, *Pleteme malým*, *Auroro*, *Masér*, *Šachová příloha*, *První čtení* a *Doteky*.

3.1.5 Služby knihovny

Služby svým klientům zajišťuje Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana ve třech objektech a sice:

a) objekt v ulici Ve Smečkách 15, Praha 1

Původní a zároveň hlavní sídlo KTN. Tento objekt je majetkem České republiky avšak knihovna má právo s ním podle svých potřeb hospodařit. V objektu se nachází vedení a správa knihovny, pracoviště tiskárny, zásilková služba zvukových knih a časopisů, zpracování fondu zvukových knih, metodické činnosti knihovny a zvukového úseku. V suterénních prostorech se nachází sklad tiskárny, fond knih a notací v Braillově písmu, fond zvukových knih pro expedici, archiv zvukových knih a archiv KTN [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 5].

b) objekt v ulici Krakovská č. 21, Praha 1

Tyto prostory jsou pronajaty z důvodu nedostatku provozního prostoru v hlavním sídle KTN. V těchto prostorech je provozováno především digitální a analogové zvukové studio, hudební oddělení a pracoviště přepisů, sazeb, korektur bodových knih a časopisů [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 5].

c) objekt v ulici Krakovská č. 23, Praha 1

V taktéž pronajatých prostorech se nachází pracoviště centrálních služeb pro těžce zrakově postižené občany. Jde především o osobní výpůjčky zvukových knih, odborné literatury, knih a not v Braillově písmu, prodej slepeckého papíru, zvětšené xerokopie, prodej stolních a nástěnných kalendářů v Braillově písmu apod. [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 5].

Výpůjční služby jsou pro uživatele knihovny realizovány třemi různými typy výpůjček. Formou osobních výpůjček, zásilkovou službou a formou roznáškové služby. Osobní výpůjčky využívá více než třetina z celkového počtu všech uživatelů.

Zásilková služba je poskytována na území celé České republiky a na požádání je umožněno zasílání výpůjček i do zahraničí. Roznášková služba je prozatím určena jen pro postarší a imobilní uživatele na území hlavního města, kteří ji mohou využívat pravidelně vždy jednou za dva týdny [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 5-8].

Pro názornější ukázkou využití možnosti výpůjček jednotlivých oddělení a druhů dokumentů jsem opět vytvořila graf (viz. Příloha graf. č.3).

Aby se nabídka služeb stále zdokonalovala a rozšiřovala, spolupracuje knihovna i s řadou soukromých firem a institucí, občanských sdružení apod. Patří mezi ně mimo jiné například nakladatelství *Albatros*, *Pragoline*, *Metafora* a *Reader's Digest Výběr*, vydavatelství *Supraphon* a *Mluvicí kniha*, *Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých*, *Sdružení nevidomých*, *Cesty poznání*, občanské sdružení *Apologeum* a v neposlední řadě i *Český rozhlas*.

Samozřejmostí je snaha o spolupráci se sítí veřejných knihoven v oblasti služeb pro zrakově postižené spoluobčany. Smlouvy o dílo na zhotovení kopií zvukových knih za výrobní náklady byly uzavřeny se 44 veřejnými knihovnami po celé České republice, s některými specializovanými pracovišti Univerzity Karlovy a s Gymnáziem pro zrakově postižené v Praze. Jako pomoc těmto knihovnám je v oběhu již deset putovních fondů, které zahrnují více než 255 titulů [Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2007, s. 5-8].

(Poznámka: Součástí práce je rozhovor s uživatelkou Knihovny a tiskárny K. E. Macana, který je uveden v kapitole 6.2)

3.2 Knihovna a souborný archiv Brailnet Plus

Jde o specializovanou digitální a virtuální knihovnu, která zpřístupňuje knihy, časopisy a další potřebné informace pro zrakově postižené v elektronické podobě. V současné době existují knihovny dvě a to tzv. **Stará knihovna** přístupná z adresy <http://knihovna2.Brailnet.cz>, a nová knihovna s oficiálním názvem **Knihovna digitálních dokumentů** přístupná z adresy <http://www.kdd.cz>. Původní stará knihovna vznikla již v roce 1993 a přístup do ní byl umožňován pomocí protokolu FTP. Přibližně o deset let později, tedy v roce 2003, začala vznikat knihovna nová, která pro přístup využívá již webové rozhraní, což umožňuje mnohem komfortnější vyhledávání a manipulaci s dokumenty. Lze zvolit různá pohodlnější nastavení a

vyhledávat podle široké škály hledisek. Ve výsledku by měla nová knihovna postupně obsahovat všechny dokumenty, které obsahuje knihovna stará a zároveň by měla pojmout i všechny dokumenty nově získané.

Obě tyto knihovny jsou přísně v souladu s tzv. autorským zákonem č. 121/2000 Sb. Knihovna velmi dbá na to, aby tento zákon nebyl nijak porušován. Pouze registrovaní uživatelé, kteří doloží zdravotní posudek, mají možnost vyhledané dokumenty stáhnout do svého počítače a užívat je pro své osobní potřeby. Technologie nové knihovny umožňují důslednější statistické sledování všech prováděných úkonů jednotlivých uživatelů, včetně registrace jimi stahovaných dokumentů. K tomuto účelu byl zřízen i kreditní systém, který určuje jednotlivcům limity pro stahování.

Registrovaným uživatelem se může stát pouze občan České republiky s trvalým pobytem na jejím území, který je starší 15 let a je držitelem průkazu ZTP/P z důvodu těžkého zrakového postižení. Další podmínkou je schopnost pracovat na PC s pomocí speciálního softwarového vybavení pro zrakově postižené a taktéž možnost přístupu k internetu. Počet registrovaných uživatelů se blíží k jednomu tisíci [Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky, 2007].

3.2.1 Fond knihovny

Fond knihovny je v současnosti rozdělen do 7 velkých tématických celků (*kategorií*), které dohromady obsahují 117 jednotlivých podtypů (tzv. *knihoven*).

- kategorie „**audio + melody**“
- kategorie „**Aria + Eureka**“ ve svých 4 knihovnách obsahuje především různé programy, manuály a utility pro speciální elektronické zápisníky pro zrakově postižené Aria a Eureka, a informace o nich.
- kategorie „**časopisy**“ je co do počtu knihoven nejbohatším tématickým celkem. Obsahuje až 44 knihoven, zastupujících různé obory a zájmové okruhy. Patří sem například společensko-ekologický měsíčník *Sedmá generace*, magazín pro hudebníky *Muzikus*, měsíčník sportu *Stadion*, literární čtvrtletník *Revolver revue* či časopisy v esperantu *Auroro* a *Ligilo*.
- kategorie „**knihy**“ obsahuje celkem 34 knihoven. Ty pokrývají nejen základní rozdělení literatury, jako jsou beletrie, poezie, sci-fi apod., a různé vědní disciplíny, jako filosofie, ekonomie, právo či psychologie, ale také speciální literární témata jako například *Václav Havel* či *Romové*.

- kategorie „**počítače**“ zahrnuje především manuály k počítačovým programům, freewarový software, antivirové programy a různé datové soubory, využitelné pro zrakově postižené. To vše je obsaženo v 13 knihovnách.
- kategorie „**amatérské rádio**“ je jakási menšinová kategorie obsahující pouze 2 knihovny. Lze zde nalézt informace pro radioamatéry například o radiotechnologiích či speciálním software.
- kategorie „**infotexty**“ je kategorií obsahující v 15 knihovnách informativní texty z mnoha okruhů. Patří sem informace o zákonech, privatizaci, kulturním dění, příspěvkových organizacích a jiných institucích či speciálních pomůckách pro zrakově postižené.

4 Specializovaná centra a knihovny při univerzitách ČR

Jak již bylo řečeno v úvodu práce, vznikla tato kapitola nad rámec tématu veřejných knihoven pro zrakově postižené. Specializovaná centra a počítačové laboratoře zaštiťované některými českými univerzitami jsem do práce zařadila z důvodu, že je považuji za moderní a perspektivní instituce, zajišťující především informační podporu a novodobý způsob přístupu k informacím zrakově postiženým.

4.1 Laboratoř Carolina

Současná laboratoř Carolina vznikla již v první polovině devadesátých let na půdě Fakulty sociálních věd UK v Praze, kde zpočátku sloužila především pro potřeby svých vlastních studentů. O její vznik se velkou měrou zasloužil především člen akademické obce Mgr. Václav Trojan, který je považován za jejího hlavního zakladatele.

V tu dobu laboratoř fungovala pod původním názvem *Centrum podpory studia zrakově postižených studentů*. Provoz centra byl zajišťován především pomocí různých grantů a sponzorských darů. Jelikož se jeho kapacita zpočátku zcela nenaplnila, byly služby zpřístupněny i širší veřejnosti zrakově postižených.

Během prvních let jejího fungování se podařilo získat potřebné základní technické vybavení, které dopomohlo k vzniku mnoha úspěšných projektů na pomoc zrakově postiženým (viz. Příloha obr. č. 14, č. 15). Mezi ně patří například velmi oblíbené kurzy práce s počítačem a specializovaným softwarem pro nevidomé a slabozraké aj.

V roce 1994 se centrum přemístilo na půdu Matematicko-fyzikální fakulty UK v Praze a stalo se součástí *laboratoře S5*, kde působí dodnes. Se změnou působiště přišla i změna původního názvu na současný název *laboratoř Carolina*.

Mezi jeden z velmi pozitivních důsledků přestěhování na půdu MFF lze považovat možnost téměř každodenního kontaktu zrakově postižených se studenty informatiky a zároveň potenciálními vývojovými pracovníky a odborníky na výpočetní techniku. Výsledkem je větší motivace studentů k vývoji specializovaného hardwaru i softwaru právě pro potřeby nevidomých a slabozrakých osob. Díky tomu se již podařilo experimentálně vytvořit zvětšovací lupu pro slabozraké a hypertextový prohlížeč WWW, který funguje pod operačním systémem MS DOS.

Přístup do laboratoře je podmíněn vlastnictvím platné průkazky. Jejím držitelem se může stát každá zrakově postižená osoba, která dokáže samostatně zacházet s technikou používanou v laboratoři.

Digitalizované knihy jsou zájemcům k dispozici na základě písemného prohlášení o dodržování autorských práv [Laboratoř Carolina, 2008].

(Poznámka: Součástí práce je i rozhovor s pracovníkem laboratoře Carolina, který je uveden v kapitole 6.1)

4.2 Centrum pro podporu samostatného studia TEREZA

Obdobným zařízením jako je laboratoř Carolina, je i **Centrum pro podporu samostatného studia - TEREZA**. Jedná se o centrum pro podporu vysokoškolského studia zrakově postižených osob při katedře matematiky ČVUT v Praze. Centrum vzniklo v rámci mezinárodního projektu **Tempus**, díky kterému v roce 1992 zahájilo svou činnost.

Centrum samozřejmě neslouží pouze zrakově postiženým studentům ČVUT. Klientem centra se může stát jakákoliv zrakově postižená osoba starší 17 let, která je držitelem průkazu ZTP/P, a je prokazatelně studentem kterékoliv vysoké školy v celé ČR, popřípadě je studentem střední školy a na studium na vysoké škole se připravuje. Centrum se však snaží vyjít vstříc i studentům jiných vzdělávacích institucí či osobám samostatně se vzdělávajícím.

Jelikož se jedná o centrum informačně-technologické, kdy jeho hlavním nástrojem podpory je speciální výpočetní technika, je jeho základní cíl, vést studenty k samostatnosti ve studiu, realizován především zvyšováním jejich počítačové a obecně technické gramotnosti.

V rámci programu celoživotního vzdělávání jsou pro klienty centra zdarma zajišťovány odborně vedené rekvalifikační, rozšiřující a doplňující semináře, popřípadě individuální konzultace, se zaměřením na technologie pro zrakově postižené.

Studovna centra slouží především pro práci na počítačích s hlasovým a hmatovým výstupem, práci se softwarovou a kamerovou lupou, převod textu do elektronické verze pomocí skeneru, tisk dokumentů na běžné tiskárně i včetně tiskárny s možností výstupu v Braillově bodovém písmu, pořizování xerokopií či pro výrobu reliéfních výstupů.

Pro zájemce z řad studentů je též umožňována absenční výpůjčka některých pomůcek, jako například přenosných digitálních zápisníků, speciálně upravených notebooků, hlasových organizérů či obouručního Pichtova psacího stroje.

Centrum disponuje též vlastním Chráněným fondem, z něhož registrovaní uživatelé mohou pro svou vlastní potřebu stahovat některé dokumenty v digitální podobě. Jedná se především o tituly z produkce nakladatelství ČVUT [Tereza: centrum podpory samostatného studia zrakově postižených, 2008].

4.3 Centrum pomoci handicapovaným Univerzity Palackého

V roce 1996 bylo za pomoci grantu *Fondu rozvoje vysokých škol* zřízeno **Centrum pomoci handicapovaným** při katedře speciální pedagogiky Univerzity Palackého. Prioritou centra je poradenská pomoc handicapovaným studentům Univerzity Palackého a uchazečům o přijetí ke studiu na této univerzitě.

Centrum poskytuje služby speciálně pedagogického zaměření všem handicapovaným studentům a zprostředkovává poradenské služby všem kategoriím postižených – tzn. osobám s narušenou komunikační schopností, se zrakovým postižením, se sluchovým postižením, s poruchou hybnosti, se specifickými poruchami učení a chování či s více kombinovanými vadami zároveň. Pomoc handicapovaným je poskytována v mnoha formách, konkrétně se jedná o průvodcovské služby těžce zrakově postiženým a zcela nevidomým, simultánní tlumočnické těžce sluchově postiženým, převod přijímacích testů a studijních materiálů z černotisku do bodového slepeckého písma, asistenční činnost osobám s vyšším omezením hybnosti apod. Zcela bezplatně jsou k dispozici různé protetické pomůcky, speciální software usnadňující čtení a psaní zrakově postiženým, připojení k internetu s hlasovým výstupem, logopedické programy a další (viz. Příloha obr. č. 16).

Zajímavým zjištěním pro mě bylo, že všichni poradenští pracovníci vykonávají svou činnost v rámci své vlastní vědecko-pedagogické práce a to bez nároku na finanční ohodnocení [Katedra speciální pedagogiky, 2008].

4.4 Tyflopeditický kabinet Pedagogické fakulty UHK

Tyflopeditický kabinet je přístupný především studentům se zrakovým handicapem vysokých a středních škol ve východočeském regionu, kteří jsou držiteli průkazu ZTP nebo ZTP/P.

Mezi hlavní cíle kabinetu patří snaha o modernizaci výuky speciální pedagogiky se zaměřením na zrakově postižené osoby; tyflopeditická, technická a

metodická podpora studentů se zrakovým postižením středních a vysokých škol v regionu východních Čech i zájemcům o integrované studium na dalších středních a vysokých školách nejen v České republice. Dále odborná poradenská činnost v oblasti tyflorehabilitace, tyflogopedie, tyflorehabilitace a prohloubení mezioborové spolupráce v rámci Univerzity Hradec Králové i s dalšími pedagogickými pracovišti jiných univerzit.

Kabinet nabízí poradenství v otázkách studia a metodiky odborné práce nevidomých a částečně vidících, a zároveň poradenství pro akademické pracovníky, kteří se s takto postiženými studenty setkávají. Umožňuje zapůjčení tyflorehabilitačních pomůcek včetně zaškolení v práci s nimi. Zprostředkovává studentům se zrakovým postižením modifikaci individuálního studijního plánu a doprovodné asistenční služby při prostorové orientaci, nácviku tras a hmatového značení v budovách univerzity. Nově jsou nabízeny speciálně vytvořené přípravné kurzy pro studium na UHK.

Dále nabízí pomoc zprostředkováním speciálně upravené studijní literatury studentům se zrakovým postižením, umožňuje dle individuálních potřeb digitalizaci nebo zvětšování studijního materiálu, tisk dokumentů černotiskem či bodovým písmem apod. Byla navázána úzká spolupráce s univerzitní knihovnou a nakladatelstvím Gaudeamus. a spolupráce s organizacemi pro zrakově i jinak postižené osoby. [Tyflogopedický kabinet Univerzity Hradec Králové, 2005]

Obdobnými centry zajišťujícími služby (nejen) zrakově postiženým studentům jsou dále například Ústřední knihovna Pedagogické fakulty UK, Oddělení pro nevidomé a zdravotně postižené Katolické teologické fakulty UK, Mediatéka Jazykového centra Filozofické fakulty UK, Centrum pro handicapované studenty SLUNEČNICE při Ekonomické fakultě VŠB-TU v Ostravě, Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky Teiresiás Masarykovy univerzity v Brně a další.

5 Služby veřejných knihoven zrakově postiženým

V této kapitole jsem se zaměřila na srovnání knihovních služeb některých vybraných veřejných knihoven, které spolupracují s Knihovnou a tiskárnou K. E. Macana.

Jak již bylo řečeno ve třetí kapitole, Knihovna a tiskárna K. E. Macana podepsala smlouvy o spolupráci s některými veřejnými knihovnami, aby tak byla zajištěna dostupnost jejich titulů po celé České republice. Konkrétně se jedná (v abecedním pořadí) o knihovnu v Bruntále, Břeclavi, Bučovicích, Českých Budějovicích, Havířově, Havlíčkově Brodě, Chebu, Chomutově, Jičíně, Jihlavě, Jirkově, Karlových Varech, Kladně, Klatovech, Kutné Hoře, Lanškrounu, Lounech, Mladé Boleslavi, Náměšti na Hané, Novém Jičíně, Opavě, Ostravě, Ostrově, Pardubicích, Pečkách, Pelhřimově, Poděbradech, Poličce, Prostějově, Přerově, Rokycanech, Rožnově pod Radhoštěm, Rumburku, Sokolově, Svitavách, Šumperku, Trutnově, Třebíči, Turnově, Uherském Hradišti, Ústí nad Orlicí, Valašském Meziříčí, Vsetíně, Vysokém Mýtě, Zlíně, Znojmě a Žďáru nad Sázavou.

Pro srovnání jsem vybrala knihovnu v Plzni, Karlových Varech, Sokolově, Chomutově, Znojmě a Jihlavě. Při výběru srovnávacích atributů jsem se zaměřila pouze na nejzákladnější a nejdůležitější požadavky, které by na knihovnu mohly být ze strany zrakově postižených uživatelů vzneseny. Jednalo se například o bezbariérovost, ceny služeb, délka otevírací doby, přístup k internetu apod. Pro srovnání služeb jsem zvolila formu srovnávací tabulky, která je uvedena dále v textu. Ráda bych předem upozornila, že vypovídající hodnota mé srovnávací tabulky může být z části zkreslená, jelikož ne všechny informace o knihovně byly dostupné a některé z knihoven na mé emailové dotazy nereagovaly.

Jak je z tabulky na první pohled patné, žádná knihovna se nabídkou svých služeb neshoduje s žádnou z ostatních uvedených knihoven. Liší se jak počet hodin, kdy je knihovna v provozu, tak i druhy nabízených dokumentů či jejich možnost dodání uživateli.

Velmi zarážející pro mě bylo zjištění, že ne všechny uvedené knihovny jsou vybaveny digitálním hlasovým majáčkem, a že některé z nich nemají ani bezbariérový přístup do budovy. Jak jsem již řekla v kapitole 2.3, zabývající se právě tématem bezbariérovosti knihoven, je určitou morální povinností těchto institucí, zajistit zrakově postiženým co nejjednodušší pohyb a možnost orientace v daném veřejném prostoru. Také nabídka přístupu k internetu a možnost využití počítače se speciálním

softwarem pro zrakově postižené by měl být v takovýchto knihovnách samozřejmostí. Doprovodní akce jako jsou besedy se čtenáři, autorská čtení či výstavy jsou dle mého názoru jediné přínosem a mělo by se v tomto konání nadále pokračovat.

Zajímavým zjištěním pro mne byl fakt, že ačkoliv všechny mnou vybrané knihovny mají podepsanou smlouvu s Knihovnou a tiskárnou K. E. Macana v naprosto stejném znění, a tudíž by měly mít možnost nabízet služby na stejné úrovni, není tomu vždy tak.

Tabulka 1 – Srovnání knihoven

	PLZEŇ	KARLOVY VARY	SOKOLOV
Knihovna	součást SVK Plzeň	součást KK Karlovy Vary	součást MK Sokolov
Otevírací doba	19 hod / 3 dny v týdnu	18 hod / 2 dny v týdnu	7 hod / 2 dny v týdnu
Uživatelské určení	nevidomí a slabozrací	nevidomí a slabozrací	nevidomí a slabozrací
Nutná potvrzení	potvrzení od lékaře / ZTP/P	potvrzení od lékaře / ZTP/P	potvrzení od lékaře / ZTP/P
Platba služeb	většina zdarma	většina zdarma	většina zdarma
Bezbariérový přístup	NE	ANO	NE
Nadstandardní označení	objekt opatřen majáčkem	objekt opatřen majáčkem	-
Literární žánry	různé	různé	různé
Nosiče	audiokazety	audiokazety / CD / MP3	audiokazety
Časopisy pro nevidomé	NE	ANO	NE
Možnosti dodání	osobně / zásilková služba	osobně / zásilková služba	osobně
Doprovodné akce	NE	ANO	NE
Spolupráce	-	s jinými organizacemi v kraji	-
Přístup k internetu	NE	bezplatný + spec. software	NE
Ostatní	-	-	-

	CHOMUTOV	ZNOJMO	JIHLAVA
Knihovna	součást SKKS Chomutov	součást MK Znojmo	součást MK Jihlava
Otevírací doba	36 hodin / 4 dny v týdnu	21 hodin / 4 dny v týdnu	36 hodin / 4 dny v týdnu
Uživatelské určení	nevidomí a slabozrací	nevidomí a slabozrací	nevidomí a slabozrací
Nutná potvrzení	potvrzení od lékaře / ZTP/P	potvrzení od lékaře / ZTP/P	lékař / SONS/ ZTP/P/ Tyflocentrum
Platba služeb	většina zdarma	většina zdarma	vše zdarma
Bezbariérový přístup	NE	NE	NE
Nadstandardní označení	-	-	-
Literární žánry	různé	různé	různé
Nosiče	audiokazety / CD / MP3	audiokazety / CD / MP3	audiokazety / CD
Časopisy pro nevidomé	NE	ANO	ANO
Možnosti dodání	osobně	osobně / zásilková služba	osobně / zásilková služba
Doprovodné akce	ANO	ANO	ANO
Spolupráce	s jinými organizacemi v kraji	s jinými organizacemi	
Přístup k internetu	NE	ANO (bezplatně + spec. software)	ANO (bezplatně+spec. software)
Ostatní	-	školení, poradenství, asistence	

(Poznámka: SVK – studijní a vědecká knihovna, SKKS - středisko knihovnických a kulturních služeb, MK – městská knihovna, KK – krajská knihovna)

6 Praktická část

V této kapitole bych se ráda více věnovala praktické stránce problematiky, o které má bakalářská práce pojednávat. Ráda bych zde uvedla přepsaný záznam dvou řízených rozhovorů, které jsem během svého zkoumání provedla.

V rámci získávání informací pro svou bakalářskou práci, týkajících se knihovnických služeb zrakově postiženým osobám, jsem několik takto specializovaných zařízení osobně navštívila. Během svých návštěv jsem se setkala s mnoha velmi zajímavými lidmi jak z řad samotných uživatelů, tak i z řad zaměstnanců.

Jejich poutavé vyprávění a některé zajímavé postřehy z praxe mně vnukly myšlenku, vést s nimi rozhovory, které by ukázaly náhled na problematiku z obou stran – tady jak z pohledu uživatele, tak z pohledu zaměstnance. Rozhovory byly schválně řízené jen z části, aby tak vznikl prostor pro osobní vyjádření se dotazovaných k dané problematice.

6.1 Rozhovor se správcem systému laboratoře Carolina

Prvním z mých respondentů se stal správce počítačové sítě a celého systému již výše zmiňované laboratoře Carolina, při matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Základní údaje respondenta:

Pohlaví: muž

Věk: 25

Statut: student VŠ (Matematicko-fyzikální fakulta UK)

Profesní zaměření: Informatika (Administrace a programování)

Pracovní pozice v laboratoři Carolina: Správce laboratoře

D: Jak dlouho v laboratoři Carolina pracujete?

O: Přibližně 3 roky.

D: Jak jste se o práci v laboratoři Carolina dozvěděl a proč jste si ji vybral?

O: O této práci jsem se dozvěděl od mého kolegy z vyššího ročníku. Původně zde dělal správce laboratoře on, ale v tu dobu už končil studium a potřeboval za sebe najít náhradu. Často mi vyprávěl zajímavé věci o své práci, a proto jsem jeho nabídku rád přijal. Bral jsem to jako příležitost se seznámit se zajímavými a ne zcela běžnými technologiemi.

D: Je to práce dobrovolnická (neplacená) nebo je to forma brigády či úvazku (placená)?

O: Samozřejmě je to placené jako každá jiná práce při studiu. Ale ve srovnání s platem administrátora v soukromé firmě, byť jen na poloviční úvazek, se tato práce dá považovat téměř za práci dobrovolnickou.

Velkou výhodou pro mě je, že pracovní doba se tu dá velmi dobře synchronizovat se studiem. V laboratoři nás pracuje samozřejmě víc, takže si služby můžeme rozvrhnout podle našich časových možností.

D: Co je tedy náplní Vaší práce?

O: Především spravuji sedm počítačových stanic, které pracují pod operačním systémem Windows a je na nich k dispozici speciální software pro naše nevidomé a slabozraké uživatele. Dále se starám o doménový server laboratoře a všechny tiskárny, včetně té s možností výstupu v Braillově písmu. Ale jinak v podstatě dělám i vše ostatní, co je zrovna zapotřebí. Když je někde nějaký problém a něco nefunguje, jak by mělo, tak se to snažím vyřešit. Například máme asi 5 nebo 6 různých speciálních softwarů, a problém je, že většinou spolu nemůžou být nainstalované na jednom počítači, takže na každém počítači je jiný software a musí se spravovat zvlášť.

D: Jaký software v laboratoři Carolina například používáte?

O: Používaný software můžeme rozdělit na dva druhy, na tzv. „screenmagnifiery „ neboli zvětšovače a tzv. „screenreadery“ neboli odečítače. Odečítače slouží především pro nevidomé uživatele, kdy pomocí hlasové syntézy mohou číst to, co je zobrazeno na monitoru počítače. U nás v laboratoři používáme konkrétně programy JAWS, Window-Eyes, WinTalker a OKO-WinMonitor. Zvětšovače jsou pro pouze slabozraké případně prakticky nevidomé uživatele a fungují jako lupa, která se dá nastavit, jak moc má zvětšovat. K tomu slouží například programy ZOOMText, MAGic 9 a Supernova, které se u nás v laboratoři také využívají.

D: Zajišťujete pouze chod SW a HW nebo se staráte i o samotné uživatele?

O: O uživatele přímo ne. O ně se starají naši lektori. V otevírací době vždy v laboratoři musí alespoň jeden z nich být k dispozici. Já se starám spíše o to technické zabezpečení. Samozřejmě, když má uživatel nějaký problém třeba se „zaseklým“ počítačem, s programy nebo se mu třeba správně nezobrazuje webová stránka, tak mu s tím rád poradím a pomůžu.

D: Musel jste projít nějakým speciálním školením práce s handicapovanými uživateli?

O: Ne, to ne. Já jsem žádné školení neabsolvoval. Jen jsem se musel naučit pracovat s těmi speciálními programy, abych je pak mohl spravovat. Speciálně školení jsou u nás pouze někteří lektori, jako například pan Šmíd. On sám je zrakově postižený, ale dokáže vše bez cizí pomoci obsluhovat a dokonce zde i vyučuje v kursech práce s počítačem a programy využívanými u nás v laboratoři.

D: Začal jste se díky práci v Carolině nějak více zajímat o handicapované osoby? Motivuje Vás to například věnovat se vývoji speciálního softwaru pro jejich potřeby?

O: Určitě když teď potkám slepce na ulici, tak se na něj dívám jinak a snáze s ním komunikuji v případě, že potřebuje pomoc. Ale o práci na vývoji nějakého speciálního softwaru jsem neuvažoval, protože to jsou všechno aplikace pro operační systém Windows, a já se orientuji spíš na vývoj webových aplikací nebo programů pro operační systém Linux.

Dnes už ale existují desítky firem, které vytváří programy pro nevidomé a slabozraké, takže myslím, že tato oblast trhu je už docela dobře pokrytá.

D: Spolupracujete s nějakými jinými centry? Například s ČVUT v Praze, kde funguje velmi podobná laboratoř jako tato?

O: Taková centra, jako je naše laboratoř Carolina, jsou myslím zřizována téměř při každé větší univerzitě v ČR. Snad největší je tuším na Masarykově univerzitě v Brně. Částečně s některými z nich samozřejmě spolupracujeme. Především si vyměňujeme různé zkušenosti týkající se provozu a poskytovaných služeb, a také sdílíme některé knihy v elektronické podobě, které poskytujeme zrakově postiženým studentům. Většinou se jedná přímo o skripta daných vysokých škol, nebo jinou odbornou literaturu, o kterou je zájem.

D: Spolupracujete nějak i s Knihovnou a tiskárnou K. E. Macana?

O: O tom já bohužel moc nevím. Zatím jsem se s tím v mojí praxi nikdy nesetkal. Ale jak jsem již říkal, já se starám spíš o to technické zázemí. Vím, že na webové stránce laboratoře, je na Knihovnu a tiskárnu K. E. Macana pro naše uživatele přímý odkaz. Myslím ale, že nabízí spíše beletrii než odbornou literaturu, kterou by mohli využít právě studenti a tedy uživatelé naší laboratoře.

D: Tvrdíte, že podobných center a laboratoří jako tato je v ČR mnoho. Čím myslíte, že je Carolina výjimečná?

O: Jsme asi jedna z mála počítačových laboratoří, kam smí nevidomí uživatelé i se svým psem. Co já vím, tak většina zrakově postižených naráží na problém zákazu vstupu s vodícími psy do různých veřejných prostor. Přitom slepeční psi jsou hrozně hodní a vycpaní. Jenom si klidně lehnou pod stůl, u kterého jeho pán pracuje na počítači a vydrží tam, aniž by někoho rušili.

Musím říct, že je to občas docela legrační, když si sedám za ten stůl, abych s něčím majiteli pomohl, a zapomenu, že tam je pes a že tmy na mě najednou vykoukne rozespálý labrador.

D: Jací jsou vlastně uživatelé laboratoře? Bývají s nimi někdy problémy?

O: No největší problémy nejsou s lidmi ale s Windows (směje se). S uživateli problémy většinou nejsou. Jsou to především studenti VŠ popřípadě SŠ, kteří zde hledají a zpracovávají materiály ke svému studiu. Hlavně k tomuto účelu byla laboratoř zřízena. Jsou to ale mladí lidé, kteří potřebují i nějakou zábavu, takže si sem občas zajdou třeba jen poslechnout nějakou hudbu nebo podívat se na něco, co je zajímavé na internetu apod. Dokonce chodí i na chat, kde se mohou bez problémů přátelit i se zcela zdravými lidmi. Když v laboratoři není mnoho lidí, které by rušili, mají dovoleno volat i přes Skype.

V provozním řádu, se kterým je každý nový uživatel hned na začátku obeznámen, je přesně napsáno, co se nesmí, a většina z nich to dodržuje. Občas se sice stane nějaký menší prohřešek, ale nic vážného. Jednou jsme třeba na 14 dní zakázali přístup do laboratoře uživateli, který do klávesnice vylil svoje kafe. Předtím byl ale už několikrát upozorňován, že k počítačům se s jídlem a ni s pitím nesmí.

Asi jediným „problémem“ je, že si v laboratoři pořád někdo něco zapomíná. Nevidomí se prostě nemůžou jen tak rozhlédnout po stole a po okolí, jestli si tam něco nenechali. Tak jsme na ty věci pořídili speciální poličku, která skoro pořád plná.

(Poznámka: D = dotaz, O = odpověď)

6.2 Rozhovor s uživatelkou Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana

Druhým mým respondentem byla těžce zrakově postižená uživatelka Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana, která knihovnu navštěvuje již téměř třicet let.

Myslím, že tento rozhovor je pro mou práci velmi přínosný především z hlediska možnosti dlouhodobějšího pohledu na činnost knihovny. To umožňuje jednak její hodnocení a zároveň určitý přehled vývoje služeb, které knihovna v minulosti nabízela či stále nabízí.

Základní údaje respondenta:

Pohlaví: žena

Věk: 50

Vzdělání: VŠ

Místo: Praha

Zrakové postižení: Degenerativní myopie (levé oko praktická nevidomost, pravé oko těžká slabozrakost), držitel průkazu ZTP/P

Zaměstnání: občasný přivýdělek jako telefonní operátorka

D: Jak dlouho již Knihovnu a tiskárnu K.E. Macana navštěvujete?

O: Už poměrně dlouho. Řekla bych, že v tu dobu mi bylo už určitě tak kolem 18 let. Tuším, že od roku 1976.

D: Takže vlastně až v dospělosti. Bylo v tu dobu podmínkou být plnoletý?

O: To ne. Uživatelem mohlo být třeba i malé dítě, pokud splňovalo určitá lékařská kritéria. Využívala bych služeb samozřejmě už dřív, ale to jsem o knihovně ještě nevěděla. Kdybych o této možnosti věděla, určitě bych ji hodně využívala už během střední školy. Například kvůli povinné četbě apod.

D: Jak jste se tedy o činnosti knihovny dozvěděla?

O: Od jednoho mého spolužáka ze střední školy. Jeho maminka, která měla v tu dobu taky těžké zrakové postižení, knihovnu pravidelně navštěvovala, a tak ho napadlo, že bych třeba taky mohla chtít využívat některých služeb.

D: Mluvila jste o nějakých kritériích, která se pro získání členství musela splňovat. O jaká kritéria se konkrétně jednalo?

O: Nejprve jsem musela vstoupit do Svazu československých invalidů, a pak doložit lékařské osvědčení o svém zrakovém postižení a svůj průkaz ZTP/P.

D: Jakých služeb jste tedy zpočátku nejvíce využívala?

O: Během studia na vysoké škole jsem si nejvíc půjčovala knihy ke studiu a ke zkouškám, především namluvená oficiální skripta VŠE apod.

Samozřejmě, že v tu dobu nebyla namluvená veškerá literatura ke studiu. Jen ty nejběžnější a nejzákladnější obory a předměty. Pamatuji se, že jsem se tak učila například na zkoušku z předmětu Politická ekonomie socialismu a kapitalismu.

Odborný text a texty ze skript bývaly většinou namlouvány laiky, na rozdíl od profesionálními herci krásně ztvárněné beletrie, takže poslech občas nebyl zrovna dokonalý a pro pochopení a zapamatování látky jsem musela vyvinout větší úsilí.

D: Měla jste někdy s výpůjčkami problém? Třeba, že skripta byla během zkouškového období vypůjčená nějakým jiným studentem a vy jste se z nich nemohla učít?

O: Co si pamatuji, tak naštěstí ne. Myslím, že v té době nebylo tolik handicapovaných a především nevidomých či slabozrakých studentů, kteří by mohli studovat na vysoké škole. A také mě ve studiu hodně podporovala a pomáhala mi moje rodina. Oba dva, moje maminka i tatínek, vystudovali vysokou školu a moc jim záleželo na tom, abych i přes svůj handicap tuto možnost také měla.

Když něco, co jsem opravdu potřebovala ke studiu, nebylo v nabídce katalogu knihovny a já to se svým zrakem nemohla pořádně přečíst, tak si sedli k magnetofonu a namluvili mi to oni sami.

Problém byl spíš s manipulací se samotnými nahrávkami. Nejdříve totiž byly dokumenty nahrávány na ty veliké kotoučové magnetofonové pásky a často byl problém si všechno vůbec odnést domů. Jedna kniha byla namluvená třeba na deseti nebo patnácti páskách, a když jsem si chtěla půjčit knih víc najednou, byl to celkem velký objem. Chodila jsem pak s plným velkým batohem na zádech.

Pamatuji se také, že se ty pásky dost často zamotávaly, anebo úplně zpřetrhávaly, takže jsem je musela jít vrátit a počkat na jiné. Taky bylo celkem složité samotné jejich přehrávání. Myslím, že pro zcela nevidomého člověka nebylo zrovna jednoduché správně nasazovat pásky do přehrávače a obsluhovat ho.

D: Takže s příchodem audiokazet došlo ke zlepšení?

O: To nepochybně. A k jakému! V audiokazetách byly mnohem kvalitnější pásky a byly lépe chráněné tím plastem okolo, takže se tolik neničily. Měly i větší kapacitu takže, jich nebylo na jednu knihu potřeba tolik. Jejich přehrávání v „kazeťáku“ taky bylo o mnoho snazší a pohodlnější. A samozřejmě byly kazety i co do objemu o dost menší a bylo jednodušší je přenášet.

D: Uvítala byste převod nahrávek do formátu MP3 s možností stahování z internetu?

Slyšela jsem někde, že už se na nahrávání ve formátu MP3 začalo pracovat. Tuším, že od poloviny roku 2007. Já jsem za to moc ráda. Myslím, že to bude další změna k lepšímu. Například co do objemu je to neporovnatelná změna. Jedna kniha se bez problémů vejde na jedno CD a nebude potřeba k přenosu nákladák (směje se). Určitě je to další krok vpřed, ale zatím je nahrávek málo a většina jich je stále dostupná jen na audiokazetách.

O té možnosti stahování přes internet jsem zatím neslyšela. Ale vzhledem k tomu, že můj syn je informatik, tak by mě mohl naučit, jak se to dělá a ušetřilo by mi to docházení do knihovny. Jen nevím, zda by to uvítal každý. Nevím kolik uživatelů má peníze na to si pořídit počítač a ještě k tomu si platit internet. Přeci jen je to jak finančně, tak i technicky docela náročné. Řekla bych, že osobní výpůjčka bude ještě dlouho hodně žádanou službou.

D: Jakých služeb nejčastěji využíváte nyní?

O: Teď si půjčuji především beletrii a občas i nějakou literaturu faktu.

D: Jaká je vaše oblíbená kniha z nabídky knihovny?

O: Těch je velice mnoho. Jednou z mých nejoblíbenějších knih z nabídky knihovny je třídílná kniha s názvem Květy z půdy od Virginie Andrewsové. To jsem poslouchala opravdu se zatajeným dechem, a jen s pár přestávkami, v jednom kuse.

D: Kde a jak často knihy posloucháte?

O: Knihy poslouchám v podstatě každý den. Nemám nějaký čas vyhrazený speciálně na to, že bych si sedla do křesla, pustila si kazetu a jen seděla a poslouchala. Naštěstí se na děj příběhu dokážu soustředit i při různých domácích pracích, takže si knihy pouštím třeba v obývacím pokoji když žehlím, nebo v kuchyni během vaření a tak.

Doma mám téměř v každé místnosti, kde se často pohybuji, aspoň maličký kazeťáček, abych si mohla knihy kdykoliv pohodlně pustit a poslouchat. Už jsem si na to hodně zvykla, takže většinou místo rádia nebo televize, zapnu raději kazetu s nějakou pěknou knihou.

D: Co se vám v knihovně líbí?

O: Co se mi opravdu moc líbilo, byl přístup jedné z knihovnic ke čtenářům. To bylo ještě někdy na začátku, když jsem chodila do knihovny teprve chvíli. Ta paní se jmenovala tuším paní Bláhová, a bylo úžasné, že si každého uživatele pamatovala jménem, pamatovala si, co si rád půjčuje a moc ochotně pomáhala při výběru dalších výpůjček. Taky se vždy usmívala, nikdy nebyla nepříjemná a každého se zeptala, jak se mu daří, co dělá, co rodina apod.

V tu dobu nebylo v knihovně asi uživatelů tolik jako teď. Například já měla pořadové číslo myslím kolem čísla osmdesát nebo tak nějak. V současnosti je čtenářů prý kolem pěti tisíc, tak samozřejmě chápu, že není možné si každého pamatovat a každému se tolik věnovat.

Také je mi moc sympatické, že téměř každý herec, který s knihovnou spolupracuje, vždy namlouvá určitý typ literatury nebo vždy stejného autora. To je myslím velmi dobře vymyšleno. Díky tomu mám takhle spojeného například Dicka Francise s panem Zavřelem apod. Mým oblíbencem je ale pan Richard Honzovič. Měl opravdu krásný a příjemný hlas. Většinou namlouval taková ta psychologická dramata a jeho hlas se k tomu náramně hodí. Skvěle ztvárnil třeba knihu Dobří holuby se vracejí. Bohužel asi před třemi lety zemřel a nahrazují ho jiní. Stejně velkou ztrátou je i nedávná smrt pana Radovana Lukavského. Jeho hlas mi bude na nahrávkách knihovny taky moc chybět.

D: A co se Vám naopak spíše nelíbí?

O: Musím říct, že třeba mně osobně není moc příjemný interiér v budově v Krakovské ulici, kam si chodím půjčovat nahrávky. Přijde mi až moc tmavé a dost špatně tam vidím. Pro mě, jako pro těžce slabozrakého, jsou správně volené barvy a osvětlení dost důležité.

D: Co byste v její činnosti změnila popř. doplnila?

O: Nevím. Nic zásadního mě nenapadá. Já jsem se službami knihovny zatím moc spokojená. Možná někteří jiní, více handicapovaní uživatelé, by uvítali například službu donášky přímo do domu, ale ta je co já vím v podstatě realizována možností zaslání nahrávek poštou.

D: Zúčastnila jste se nějakého kulturního či vzdělávacího programu pořádaného knihovnou K. E. Macana?

O: Zatím jsem se žádné takové akce nezúčastnila a do budoucna asi ani žádnou akci navštívit neplánuji. Řekla bych, že se takovým akcím možná trochu i vyhýbám, ale zároveň nemám na to ani moc čas. Jsem ráda, že mohu využívat jiných služeb knihovny, jako třeba půjčování zvukových nahrávek. Kdysi mi jeden doktor řekl, že se nemám soustředit na své postižení a litovat se, ale naopak se mám snažit prožít život naplno jako ostatní zcela zdraví lidé. A o to se také snažím.

D: Vadilo by vám zpoplatnění služeb v rámci jejich zlepšení?

O: Mně osobně by to asi až tak moc nevadilo, protože jsem finančně poměrně dobře zajištěná díky mému manželovi. Pokud by se jednalo o nějaké výrazné zlepšení služeb či nějakou radikální změnu, ale žádná taková mě nenapadá. Obě zařízení, tedy knihovna i tiskárna myslím velmi dobře a kvalitně fungují a se všemi jejich službami, které jsem kdy využívala či využívám, jsem naprosto spokojená.

Každý uživatel platí každý rok dobrovolný příspěvek. Částka je libovolná, takže každý může knihovnu podpořit dle svého uvážení a samozřejmě podle svých finančních možností.

Pokud by zpoplatnění služeb nebylo neúnosné, nebyla bych tedy asi zcela proti. Možná by přispěly k tomu, že by se mohlo nahrávat více knih a to by bylo samozřejmě jedině dobře. Na druhé straně se domnívám, že pro mnohé uživatele by i menší poplatek mohl znamenat velké omezení ve využívání služeb, a někteří by si je už nemohli dovolit vůbec.

(Poznámka: D = dotaz, O = odpověď)

7 Závěr

Prostřednictvím této bakalářské práce jsem hlouběji pronikla do specifického prostředí a problémů nevidomých a slabozrakých, které takto postižení lidé musejí v běžném životě velmi často řešit. Například problém dostupnosti a bezbariérovosti veřejných budov (včetně některých knihoven) a možnost jednoduší orientace a snazšího pohybu v prostoru, by měl být morální společenskou prioritou a měl by dle mého názoru být vhodně legislativně zastřešen.

Co se týče knihovnického pohledu na problematiku zrakově postižených, vystupuje do popředí nutnost právně ošetřit možnost získání elektronické verze publikací, jež jsou běžně vydávány, pro potřeby knihoven a center pro zrakově postižené. S tím se pojí též problém nejednotnosti úpravy těchto dokumentů. Je proto nutné určit závazné normativní stanovy, předepisující formální úpravu dokumentu.

Dále by bylo vhodné, aby instituce pracující s dokumenty pro zrakově postižené využívaly automatizované knihovnické systémy a zpracovávaly svůj fond v souladu s knihovnickými standardy. Tím by byla usnadněna možnost vytvoření jednotné informační brány a souborného katalogu speciálních dokumentů pro zrakově postižené.

Vzhledem k tomu, že mi bakalářská práce z důvodu své doporučené délky nedovolila pojmout téma zrakově postižených komplexněji, ráda bych se této problematice věnovala i nadále během svého nadcházejícího magisterského studia, a to především ve své diplomové práci. Chtěla bych podrobněji představit a popsat specializovaný software používaný v počítačových laboratořích a jeho význam v pomoci zrakově postiženým při získávání informací a jejich následného zpracování, tendence vývoje speciálních technologií apod.

Dále bych ráda zmínila možnosti práce zrakově postižených s hybridní knihou, problematiku výroby a vydávání publikací v bodovém písmu či ve formě zvukových nahrávek a mnoho dalších aspektů, týkajících se zrakově postižených uživatelů knihoven. Domnívám se, že zajímavým přínosem by mohlo být taktéž srovnání služeb uvedených knihoven se službami knihoven jiných zemí, například zemí Evropské unie či některých států USA.

Pro ještě hlubší pochopení této problematiky a jejích dalších souvislostí bych ráda zkusila pracovat v některé z institucí (nejen knihovnických) věnujících se zrakově postiženým osobám. Zajímavou zkušeností by pro mě bylo například setkání se

zrakově postiženými dětmi jako s potencionálními uživateli knihoven a později třeba i univerzitních center pomoci.

Věřím, že mi pokračování v práci bude Ústavem informačních studií a knihovnictví umožněno a že má práce bude přínosem nejen v oboru knihovnictví.

Seznam citací použité literatury

SMÝKAL, Josef. Pohled do dějin slepeckého písma. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. 113 s. Knížnice slepeckého muzea v Brně; sv. 1.

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. KTN - O nás [online]. [2006] , 16.01.2008 [cit. 2008-03-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.ktn.cz/index>>.

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. KTN - Historie [online]. [2006] , 16.01.2008 [cit. 2008-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.ktn.cz/history>>.

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. KTN – Hlavní činnosti [online]. [2006] , 16.01.2008 [cit. 2008-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.ktn.cz/about>>.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. SONS ČR - Kdo je zřetěně postižený? [online]. c2002-2007 [cit. 2008-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.sons.cz/kdojezp.php>>.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR [online]. [Praha] : SONS ČR, c2002-2007 [cit. 2008-04-15]. IS BrailNet. Dostupné z WWW: <<http://is.Brailnet.cz>>.

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana (Praha, Česko). Výroční zpráva za rok 2005. *KTN – Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana* [online]. 2006 [cit. 2008-03-20], s. 21. Dostupný z WWW: <<http://www.ktn.cz/pub/ktn-vz2005.pdf>>.

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana (Praha, Česko). Výroční zpráva za rok 2006. *KTN – Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana* [online]. 2007 [cit. 2008-03-20], s. 22. Dostupný z WWW: <<http://www.ktn.cz/pub/ktn-vz2006.pdf>>.

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana (Praha, Česko). Výroční zpráva za rok 2007. *KTN – Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana* [online]. 2008 [cit. 2008-04-19], s. 22. Dostupný z WWW: <<http://www.ktn.cz/pub/Vyroční%20zpráva%202007%20web.pdf>>.

STODOLA, Jiří. K problematice knihoven pro zřetěně postižené. *Ikaros* [online]. 2007, roč. 11, č. 4 [cit. 2008-04-20]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/4042>>. URN-NBN:cz-ik4042. ISSN 1212-5075.

STODOLA, Jiří. Kódování informací pro osoby se smyslovým postižením. *Ikaros* [online]. 2007a, roč. 11, č. 9 [cit. 2008-04-23]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/4297>>. URN-NBN:cz-ik4297. ISSN 1212-5075.

Česko. Zákon č. 121 ze dne 7. dubna 2000 o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů. In Sbíрка zákonů České republiky. 2000, částka 36, s. 1658-1687. Dostupné také z WWW: <<http://www.mvcr.cz/sbirka/2000/sb036-00.pdf>>.

Česko. Zákon č. 257 ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In Sbíрка zákonů České republiky. 2001, částka 98, s. 5683-5688. Dostupné také z WWW: <<http://www.mvcr.cz/sbirka/2001/sb098-01.pdf>>.

Tyflopedický kabinet Univerzity Hradec Králové. *Tyflopedický kabinet* [online]. Hradec Králové : Tyflopedický kabinet UHK, c 2005 [cit. 2008-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://pdf.uhk.cz/ksp/tpk>>.

Laboratoř Carolina [online]. Praha : Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy, aktualizováno 28.02. 2008 [cit. 2008-04-15]. Dostupná z WWW: <<http://carolina.mff.cuni.cz>>.

Tereza : centrum podpory samostatného studia zrakově postižených [online]. Praha : [FJFI](http://www.fjfi.cvut.cz) [ČVUT](http://www.cvut.cz), 2005- [cit. 2008-05-02]. Dostupná z WWW: <<http://www.terezafjfi.cvut.cz>>.

Středisko Teiresiás [online]. Brno : Masarykova Univerzita, aktualizováno 14. 5. 2007 [cit. 2008-03-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.teiresias.muni.cz>>.

Katedra speciální pedagogiky [online]. Olomouc : Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, aktualizováno 02.05 2008 [cit. 2008-05-05]. Centrum pomoci handicapovaným. Dostupné z WWW: <<http://ksp.upol.cz>>.

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Hlavní strana [online]. c2008 [citováno 01. 05. 2008]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Emanuel_Macan>

VEČEŘOVÁ, Petra. Historie slepeckého písma a jeho šíření. Grand Biblio. 2008, roč. 2, č. 3, s. 8-9.

Seznam použitých zkratk

WHO - World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

SONS ČR - Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky

ZTP/P – Zvlášť těžce postižený s průvodcem

DHM – digitální hlasový majáček

MFF UK – matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy

KTN – Knihovna a tiskárna pro nevidomé K.E.Macana

FTP – File Transfer Protocol

MS DOS – Microsoft Disc Operating System

MK ČR – Ministerstvo kultury České republiky

UHK – Univerzita Hradec Králové

ISBD - International Standard Bibliographic Description (mezinárodní standardní bibliografický popis)

AACR2R – Anglo-american Cataloguing Rules 2nd Revision (anglo-americká katalogizačních pravidla)

SVK – studijní a vědecká knihovna

SKKS - středisko knihovnických a kulturních služeb

MK – městská knihovna

KK – krajská knihovna

Seznam tabulek

TABULKA 1 – SROVNÁNÍ KNIHOVEN.....	29
---	-----------

Seznam grafů

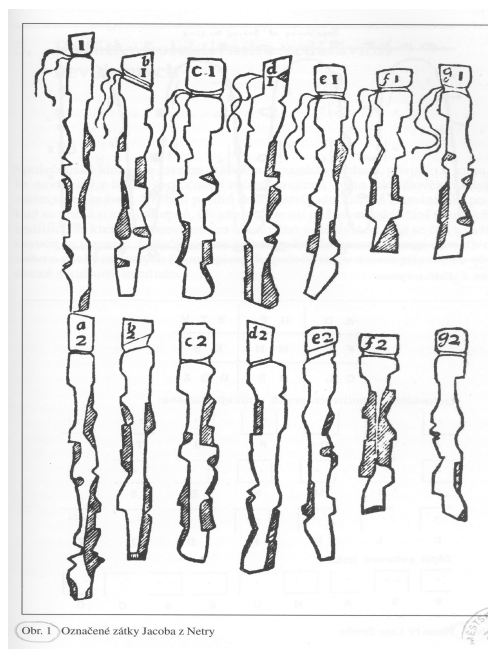
GRAF č.1: FOND BODOVÉ KNIHOVNY.....	VII
GRAF č. 2: FOND ZVUKOVÉ KNIHY.....	VIII
GRAF č. 3: PERCENTUÁLNÍ PŘEHLED VYPŮJČENÝCH TITULŮ.....	VIII

Seznam obrázků

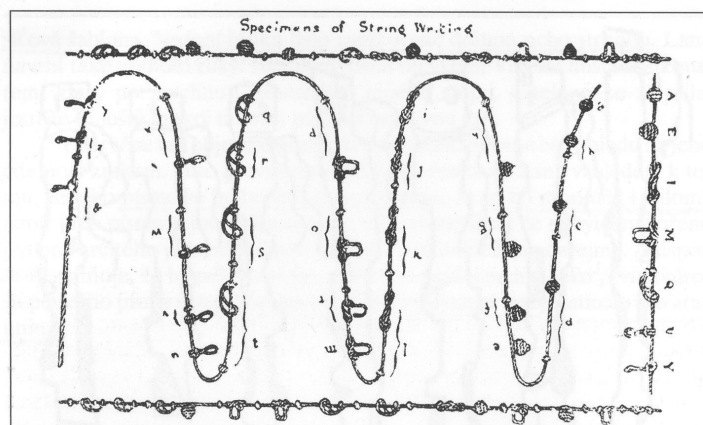
Obr. č. 1 – zátky Jakoba z Netry, sloužící k označování léků [SMÝKAL, 1994]	I
Obr. č. 2 – Uzlíkové písmo Kipu (Chipos) [SMÝKAL, 1994]	I
Obr. č. 3 – Písmo Francesca Lana Terzi [SMÝKAL, 1994]	II
Obr. č. 4 – Portrét Valentin Haüyho	II
Obr. č. 5 – Písmo Ch. Barbiera [SMÝKAL, 1994]	II
Obr. č. 6 – Portrét Louise Braillova	III
Obr. č. 7 – Původní Braillovo písmo [SMÝKAL, 1994]	III
Obr. č. 8 – Znakové odchylky Braillova písma pro německý jazyk [SMÝKAL, 1994]	III
Obr. č. 9 – Adaptace Braillova písma na ruskou abecedu (azbuku) [SMÝKAL, 1994]	IV
Obr. č. 10 – Adaptace Braillova písma na jednu z japonských abeced [SMÝKAL, 1994]	IV
Obr. č. 11 – Braillovský řádek	IV
Obr. č. 12a – Hlasový majáček [Elvos, 2007]	V
Obr. č. 12b – Hlasový majáček [Elvos, 2007]	V
Obr. č. 13 – Portrét Karla Emanuela Macana [Biblio, 2008]	V
Obr. č. 14 - Laboratoř Carolina (spec. software)	VI
Obr. č. 15 - Laboratoř Carolina (uživatelé)	VI
Obr. č. 16 - Centrum pomoci handicapovaným Univerzity Palackého	VI

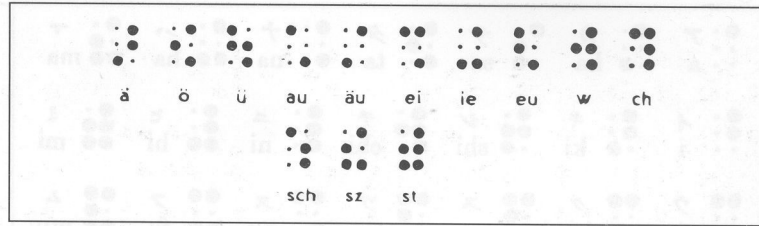
Obrazová příloha

Obr. č. 1 – zátky Jacoba z Netry, sloužící k označování léků [SMÝKAL, 1994]

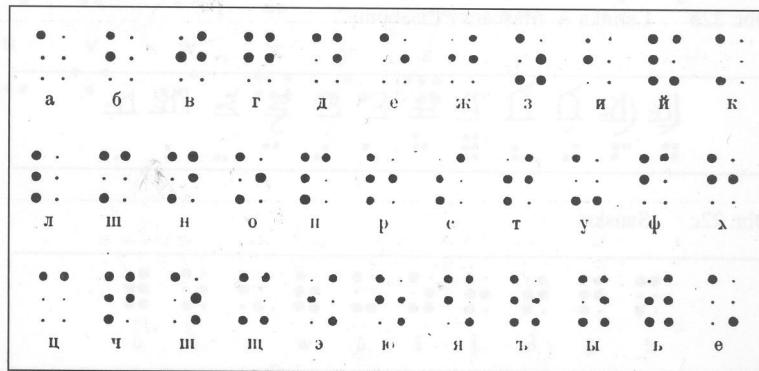
Obr. č. 2 – Uzlíkové písmo Kipu (*Chipos*) [SMÝKAL, 1994]

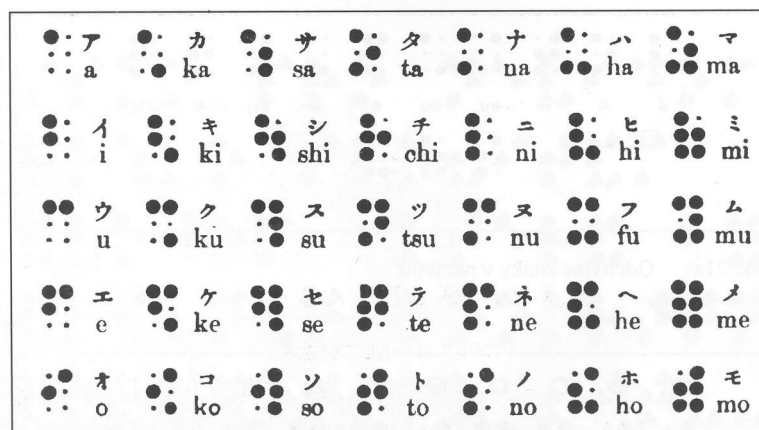
Obr. 21a Odchylné znaky v němčině

**Obr. č. 9 – Adaptace Braillova písma na ruskou abecedu (azbuku)
[SMÝKAL, 1994]**

Obr. 21c Ruská azbuka

**Obr. č. 10 – Adaptace Braillova písma na jednu z japonských abeced
[SMÝKAL, 1994]**

Obr. 22a Adaptace na japonský jazyk

Obr. č. 11 – Braillovský řádek

Obr. č. 12a – Hlasový majáček [Elvos, 2007]

Obr. č. 12b – Hlasový majáček [Elvos, 2007]

Obr. č. 13 – Portrét Karla Emanuela Macana [Biblio, 2008]

Obr. č. 14 - Laboratoř Carolina (spec. software)

Obr. č. 15 - Laboratoř Carolina (uživatelé)

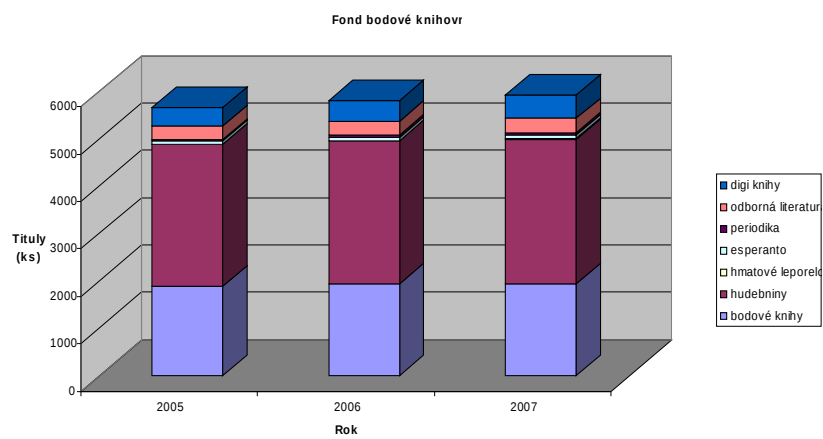

Obr. č. 16 - Centrum pomoci handicapovaným Univerzity Palackého

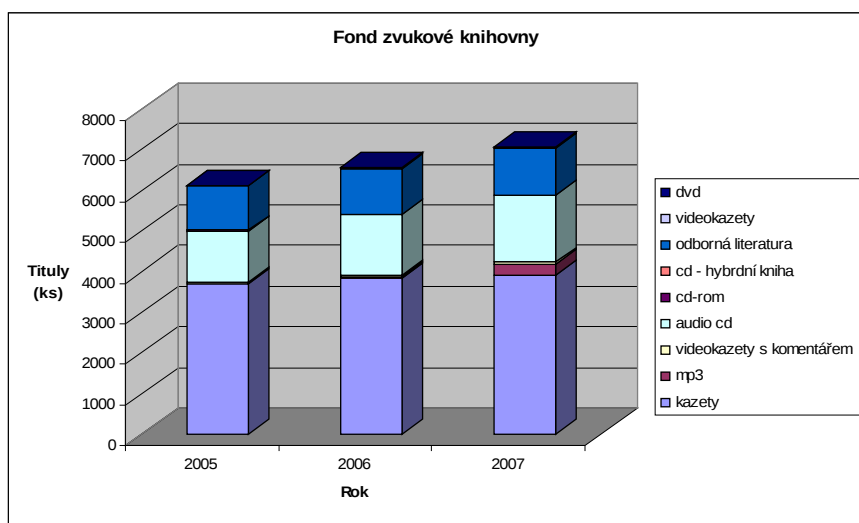
Příloha grafů

Graf č.1: Fond bodové knihovny

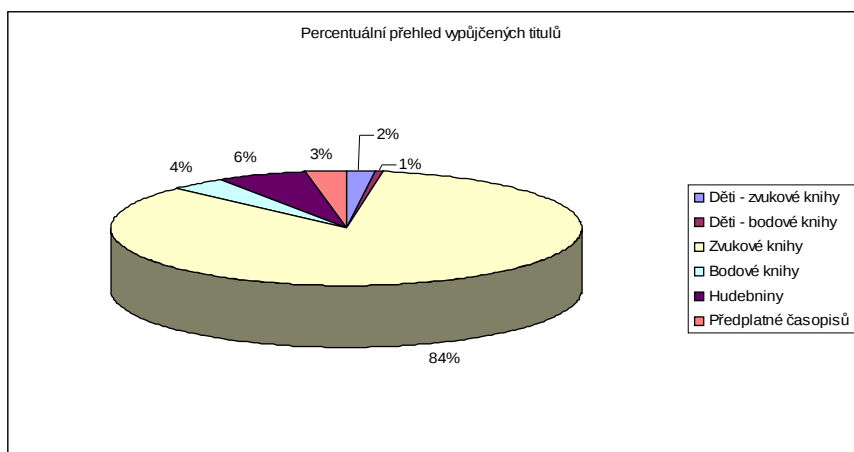
Zdroj: Výroční zprávy KTN (www.ktn.cz)

Graf č. 2: Fond zvukové knihy

Zdroj: Výroční zprávy KTN (www.ktn.cz)

Graf č. 3: Percentuální přehled vypůjčených titulů

Zdroj: Výroční zpráva KTN za rok 2007 (www.ktn.cz)

